GESCHIEDENIS

DER

OOGHEELKUNDE

ALS INLEIDING TOT HET ONDERWIJS DERZELVE BETRACHT.

EENE REDEVOERING

GEHOUDEN BIJ HET AANVANGEN DER THEORETISCHE EN PRACTISCHE LESSEN OVER DE OOGZIEKTEN AAN DE HOOGESCHOOL EN HET RIJKS GROOT MILITAIRE HOSPITAAL TE LEUVEN IN DEN JARE 1818.

BENEVENS

EEN OVERZIGT DER LITTERATUUR BETREFFENDE DIT ONDERWERP SEDERT DIEN TIJD TOT OP HEDEN.

DOOR

A. G. VAN ONSENOORT,

Med. et Chir. Doctor.

Voormalig Eersten Officier van Gezondheid bij de Armee en der Rijks Groote Militaire Hospitalen ter instructie te Leuven en Utrecht, Lid van verschillende zoo binnen- als buitenlandsche Geleerde Genootschappen enz.

GESCHIEDENIS

DER

OOGHEELKUNDE

ALS INLEIDING TOT HET ONDERWIJS DERZELVE BETRACHT.

EENE REDEVOERING

GEHOUDEN BIJ HET AANVANGEN DER THEORETISCHE EN PRACTISCHE LESSEN OVER DE OOGZIEKTEN AAN DE HOOGESCHOOL EN HET RIJKS GROOT MILITAIRE HOSPITAAL TE LEUVEN IN DEN JARE 1818.

BENEVENS

EEN OVERZIGT DER LITTERATUUR BETREFFENDE DIT ONDERWERP SEDERT DIEN TIJD TOT OP HEDEN.

DOOR

A. G. VAN ONSENOORT,

Med. et Chir. Doctor.

VOORMALIG EERSTEN OFFICIER VAN GEZONDHEID BIJ DE ARMEE EN DER RIJKS GROOTE MILITAIRE HOSPITALEN TER INSTRUCTIE TE LEUVEN EN TE UTRECHT, LID VAN VERSCHILLENDE ZOO BINNEN- ALS BUITENLANDSCHE GELEERDE GENOOTSCHAPPEN ENZ.

TE *UTRECHT*,

BIJ N. VAN DER MONDE,

1838.

Je ne juge pas, je raconte.

MICHEL MONTAIGNE,

Essais.

VOORBERIGT.

*Het in het licht verschijnen van dit werkje moet worden toegeschreven aan eene langdurige ongesteldheid, welke vaak zoo velen aantast, die in het krijgsleven aan vermoeijenissen, ontberingen en de gevolgen van klimaatveranderingen, gedurende moeijelijke, lange en achtereenvolgende veldtogten zijn blootgesteld, en waardoor ik onlangs op nieuw en hevig werd aangevallen. Onder de vele onderwerpen, welke bij die gelegenheid, bij het doorzoeken van eenige mijner handschriften (waarvan er nog sommigen dit zullen opvolgen) mij in handen kwamen, was het onderhavige over de geschiedenis der Oogheelkunde, dewelke ik, bij het openen der lessen over de Oogziekten aan de Hoogeschool en het Rijks Groot Militaire Hospitaal te Leuven, het welk volgens besluit van Z. M. den Koning van den 20*en *Maart* 1817 *met dezelve vereenigd was, ten onderwerp heb genomen.*

Ik heb getracht de geschiedenis, dewelke ik destijds tot op den jare 1818, *geschetst had, bij wijze van overzigt der litteratuur, op dezelfde wijze, zoo veel mogelijk verder te vol-*

tooijen en dezelve tot op de hoogte van het tegenwoordig standpunt der wetenschap te brengen, om dusdoende een geheel te vormen.

Men beschouwe het dan ook slechts als eene kortbondige schets, waarvan het mij genoegzaam is de gronden te hebben gelegd, waarop des verkiezende anderen kunnen voortbouwen. Ik zoude dezen arbeid, zoo als dezelve is, wel hebben kunnen bezigen vóór mijn werk over de oogziekten *en* gebreken, *waarvan onvoorziene omstandigheden voor als nog de uitgave hebben vertraagd; maar bedenkende dat om der mindere kosten wille de voorgenome kortbondigheid van hetzelve, door deze bijvoeging zoude komen te lijden, zoo was ik van oordeel, dat het beter ware, hetzelve als eenen voorbode er van te bestemmen, zonder het daarom van het geheel te willen hebben afgescheiden.*

Om kort te zijn, heb ik met voordacht mij slechts bepaald, om de namen der schrijvers te vermelden. De aanhaling hunner werken zoude mij te verre gevoerd hebben.

Dat deze geringe bijdrage tot de volmaking der Oogheelkunde eenigzins moge toebrengen, en de wenken daarin bevat niet alleen in aanmerking komen, maar ook vruchten mogen dragen, is mijn doel en wensch.

UTRECHT, 17den April 1838.

VAN ONSENOORT.

GESCHIEDENIS

DER

OOGHEELKUNDE

ALS

INLEIDING

TOT HET

ONDERWIJS

DERZELVE BETRACHT (*).

Niemand zal ontkennen dat onder de zintuigen, zoo om derzelver werking als doel, het gezigt de eerste plaats toekomt. Wanneer wij het bewonderenswaardige der bewerktuiging nagaan, welke hetzelve in eenen veel hoogeren graad is ten deel gevallen dan eenig ander orgaan van het ligchaam; hoe vele bouwstoffen niet tot des-

(*) Als redevoering door mij uitgesproken, in de Fransche taal, in den jare 1818, bij het openen der theoretische en practische Lessen over de Oogheelkunde aan de Hoogeschool en het Rijks Groot Militaire Hospitaal ter instructie te Leuven.

zelfs zamenstelling gebezigd, hoedanig deze onderling vereenigd ter bevatting van andere niet minder belangrijke werktuigen of zelfstandigheden geschikt gemaakt zijn, en tot welk een verheven doeleinde de een en ander zamenwerken, dan moeten wij bekennen, dat de benaming van verheven zintuig, aan dat voortreffelijk orgaan gegeven, hetzelve met regt toekomt, en wij het niet vermetel kunnen vinden dat men het oog betracht heeft in verhouding te staan tot den mensch, als deze tot het heelal. Immers was men van ouds gewoon de Godheid af te beelden onder de gedaante van een oog, als zijnde dit het waardigste en edelste zinnebeeld, om den Alziënden voor te stellen.

Hoe innig dit deel met het overige van het ligchaam verbonden is, leeren ons de ontleed-, natuur- en ziektekunde van den Mensch; maar er bestaat nog daarenboven een zekere band die hetzelve met de ziel vereenigt, hetgeen uit verschillende omstandigheden bewezen wordt; want indien het ligchaam door eenigerhande kwetsing wordt getroffen zoo ontwaart men aldra de daaruit voortvloeijende pijn in het oog; heeft een

wellustig leven de krachten des ligchaams ondermijnd, zoo is ook de levendige blik des oogs gezonken; treft ons kommer en verdriet, zoo verkondigt het oog het lijden der ziel; valt ons daarentegen vreugde ten deel, zoo bespeurt men zulks weldra in den helderen en vrolijken aanblik van hetzelve. Het is in het oog, met regt de spiegel der ziel genaamd, dat wij de gedachten van anderen pijlsnel ontwaren, dat het vernuft doorstraalt, de verheven geest blinkt; het is daarin, dat wij de gevoelens lezen, welke in het binnenste bestaan, dat de moed zich kenmerkt: de vreugde doet het oog schitteren, ergernis hetzelve ontvlammen; droefheid doet het doffer worden, eerbied en ontzag hetzelve ter nederslaan; bij de schaamte tracht het zich te verbergen, de teederheid geeft het een zacht en smeekend aanzien, de vrees stelt het in hevige aandoening en beweging, begeerte drijft het voorwaarts, de gramschap opent en ontvlamt hetzelve: in één woord, door het oog kunnen wij door eenen blik in het binnenste der ziel dringen en den mensch beoordeelen, somtijds zijne geheimste gedachten en karakter ontdekken, zijn vernuft of domheid,

zijne deugd of ondeugd, standvastige of veranderlijke geaardheid opsporen enz.

In den ziektestaat van het ligchaam in het algemeen kan men den inwendigen toestand aan het oog en deszelfs omgevingen als even zoo vele tolken ontwaren, en daarin zelfs de ziekten opmerken, waardoor het wordt aangetast. Immers wil men dat eene plotseling ontstane vlek op het hoornvlies een naderend lijden der hersenen aanduidt; zoo bespeurt men eerst den helderen naderhand dofferen blik in de Cholera: even zoo ontwaart men in het oog dikwijls de ontsteking van elders geplaatste inwendige deelen, het karakter der meeste koortsen, de uitslagziekten enz. Ook door de onbewegelijkheid en grootte van den oogappel, den helderen of vochtigen blik, de mindere of meerdere gevoeligheid van het licht in hersenaandoeningen zoo zeer aanwezig, gelijk mede bij vele zenuwgebreken, bloedvloeijingen enz. Ook de storingen van de den oogbal omgevende deelen kenmerken zich door bijzondere verschijnselen aan en in het oog: zoo b. v. veroorzaken krampachtige aandoeningen der spieren in den oogkuil, het scheel en dubbelzien; door

beurs- of andere gezwellen wordt het oog voorwaarts gedreven en wat dies meer zij: — Ook ver van het oog afgelegene werktuigen kunnen eene storing in hetzelve te weeg brengen, zoo als de verlamming der gezigtszenuw uit gebreken in de boven-kaaksholte, storingen in den onderbuik, in den bloeds-omloop, wormen enz.; kortom, het wèl of ziek zijn, het karakter, temperament, hartstogten, nederdrukkende en andere gemoedsaandoeningen, zijn allen in het oog zigtbaar en door hetzelve kenlijk.

Geleid door de naauwkeurige kennis van het maaksel van het oog en van de natuurlijke verrigtingen van derzelver deelen in het algemeen en bijzonder, laten zich niet minder de voorgewende of willekeurig voortgebragte gebreken van het werktuig des gezigts ontdekken, welke zoo vaak tot strafbare oogmerken worden uitgedaagd, en waarvan onder andere het meeste de nabootsing van de oogontsteking en de verlamming van de gezigtszenuw *(amaurosis)* onze opmerking verdient; doch welke pogingen door oplettendheid en ervaring worden verijdeld, en op de eerlijkheid en de pligten van den arts schipbreuk lijden.

Het gewigtige van het werktuig des gezigts kunnen wij niet minder opmerken uit den aard der plaatsing van het oog en de afscheiding van hetzelve als het ware van het geheel. Immers is het door vele deelen omgeven die hetzelve beschermen, die op hunne beurt wederom ingesloten zijn door eenen scheidsmuur, welke hetzelve als eenen wal omringt en slechts door het bindvlies der vaten en zenuwen met de overige deelen te zamenhangen, die daardoor weder aanleiding geven tot ziekte-aandoeningen; b. v. in de hersenen geeft de waterzucht in de holen derzelve, de zwarte staar; door den stralenband ontwaart het oog de aandoeningen der borst en buik, door het vaatgestel met het hart te zamen, en meer anderen.

Dit op den voorgrond gesteld zijnde, kunnen wij het belang gevoelen, hetwelk het werktuig van het gezigt oplevert, en daaruit afleiden, het hoogste gewigt der kennis van deszelfs ziekten en gebreken. Dat de behandeling, daarop toe te passen, eene behoorlijke kennis van hetzelve vordert niet alleen, maar ook eene rijpe ondervinding moet vooruitzetten, zullen wij niet behoeven aan te geven, noch daadzaken aan te voeren, welke dit zouden moeten staven.

Immers van de vroegste tijden af heeft men dit belang ingezien en zich bezig gehouden, de ziekten en gebreken der oogen te leeren kennen en dezelve trachten te genezen; men vindt de eerste sporen hiervan, volgens Herodotus, bij de Egijptenaren, die door hunne geographische plaatsing op den aardbol zoowel, als het ongezonde aan hun klimaat eigen, en door hunne wijze van leven, zeer onderhevig waren aan oogziekten, welke volgens de getuigenis van Savaresi en anderen nog bestaan, dewijl onder tien menschen, welke men in de straat ontmoet, de helft hunner ziet aangedaan door het een of ander ooggebrek, en zelfs de dieren maken hierop geene uitzondering (*). Van daar dan ook de noodzakelijkheid bij hen om ten allen tijde in deze ziekten en gebreken te voorzien: het was aan de Priesters van mindere graden voorbehouden deze te behandelen, terwijl die van hoogere waardigheden zich bij uitsluiting bezig hielden met wonder- en tempel-kuren.

Het was te Alexandriën, ten tijde van de scheu-

(*) Zie A. D. Trumper, de Ophthalmia. Lovani 1819, pag. 8.

ring tusschen de Genees- en Heelkunde, dat zich leeken vormden onder den naam van oogartsen, die zich bij uitsluiting bezig hielden met de bestrijding der oogziekten, en de operatien, welke dezelve vorderden; hunne kennis was zeer gering, als niet gegrond op de ontleedkunde, van welke de Egijptenaren een afschuw hadden; Celsus echter spreekt van eenen zekeren Philoxenus, als eenen onder vele anderen beroemden oogarts te Alexandriën, alwaar hij als Grieksche wondarts zijne kunst uitoefende.

Men moet zich verwonderen, dat bij eene Natie zoo als de Hebreeuwen, geenerhande bepaalde melding wordt gemaakt van de oogheelkunde, niettegenstaande de geleerde Mozes zoo zeer kennis had van de geneeskunde; het is echter wel denkelijk dat men niet zoo geheel vreemd was omtrent de ooggebreken en eenige heelkundige bewerkingen, welke er betrekking toe hadden, aangezien hij zoo vele andere gebreken des ligchaams aangeeft en de geneeswijze er op toepast; de genezing van Tobias in een later tijdstip door de gal van een' visch kan hier als vermoedelijke uitzondering worden bijgebragt.

Van de kennis der oogheelkunde der oude Grieken zijn eenige stukken tot ons overgebragt: Hijginus wil dat Apollo de eerste oogmeester geweest is. Apolydorus verhaalt ons, dat Chiron, die vele eeuwen vóór Christus geboorte leefde, het gezigt herstelde van den zoon van Amijntor. Aesculapius, leerling van Chiron, verrigtte hetzelfde ten aanzien van Pheneus. Critobolus, Democritus en Diocles oefenden de oogheelkunde practisch uit. Hippocrates spreekt van eenige weinige soorten van oogziekten en geeft de beschrijving van derzelver heelkundige bewerkingen. Philon, Dionysius, Cleon, Herophilus en Erasistratus, verrigtten verwonderlijke genezingen door plaatsmiddelen, Heraclides van Tarente, Demosthenes van Massilion en Antijllus door hunne operatien. Galenus heeft ons de beschrijving overgebragt van verschillende ooggebreken en de wijzen van derzelver genezing, en heeft dezelve ontleedkundig opgehelderd. Archigenus maakte zich eveneens in vele ooggebreken verdienstelijk; Oribasius verklaarde de werken van Galenus dienaangaande, benevens hetgeen Archi-

genus omtrent de ooggebreken had aangegeven. Severus, Aetius, Paulus van Aegina en Alexander van Tralles hielden zich ook onledig met de ziekten en gebreken, welke het werktuig van het gezigt ten deel vallen.

Plinius verhaalt ons dat de oogheelkunde tot op den leeftijd van Cato bij de Romeinen geheellijk in de vergetelheid bedolven was; wij vinden ook later niets aangegeven dan hetgeen zij van de Grieksche geneesheeren leerden, die zich opvolgenderwijze te Rome gevestigd hadden. Celsus evenwel maakt hierop eene uitzondering, dewijl wij bij hem de beschrijving vinden van verschillende ooggebreken gelijk ook de wijzen om dezelve, zoo door geneesmiddelen als door operatiën, te bestrijden; ook spreekt hij van Meges van Sidon, als van een' geschikt wondarts en welke zich met de ooggebreken en operatiën bezig hield. Scribonius Largus, leerling van Trijphon bepaalde zich slechts bij de aanwending van geneesmiddelen ter bestrijding van dezelve. Ook vinden wij aangegeven bij Dupuy (*), dat er

(*) Vermakelijkheden omtrent de Vrijheid der Heelkonst Leijden 1733, pag. 304.

Geneesmeesters (*Medici ocularii*) en Heelmeesters voor de oogen (*Chirurgi clinici ocularii*) bestonden; hij noemt inzonderheid Attius-Atimetus, Clodius, en ook Niger Merula die geneesmeester was voor het inwendige en chirurgijn voor de gebreken der oogen (*Medicus clinicus, chirurgus ocularius*); insgelijks hechtte men de namen van Keizers en Vorsten aan eenige oogmiddelen, om derzelver roem te verspreiden en er meer waarde aan te geven, zoo als b. v. die van Alexander den Groote, Keizer Adrianus enz.

Indien wij geenerhande kennis dragen van het wetenschappelijke der oogheelkunde bij de Chinezen, de Scijten en Scelten, is dit echter niet hetzelfde ten aanzien van de Indianen. Te oordeelen naar de oogoperatiën, welke in onzen leeftijd door hen worden uitgeoefend, zoo als ons wordt medegedeeld door Doctor Scott, dan is het buiten twijfel dat deze kunst, zoo als vele andere, zich sints vele eeuwen in de handen der Priesters bevond; hetgeen tot versterking van dit vermoeden kan strekken is, dat deze kunstbewerkingen op meer verschillende wijzen werden uit-

geoefend, dan zij wel beschreven zijn in de werken van Celsus, Rhases, Avicenna en andere oude schrijvers. Als men hierbij voegt de grijze oudheid van verschillende andere wetenschappen, die in het bezit waren van onderscheidene Indiaansche Familiën, zoo zouden wij het gevolg kunnen trekken, dat de Indianen vóór den tijd van Celsus dezen tak van heel- en geneeskunde bereids met vrucht uitoefenden, ten minste er niet vreemd van waren.

De Arabische artsen, door het vernielen der schoone bibliotheek te Alexandrië buiten de gelegenheid gesteld zijnde, de schriften van hunne voorgangers te raadplegen, volgden het voetspoor der Grieken, inzonderheid van Galenus, welker werken door verschillende afschrijvingen aan deze vernieling waren ontsnapt. Rhazes maakt gewag van onderscheidene ziekten en gebreken, waardoor het horenvlies, het bindvlies, de oogleden en de traanwegen kunnen aangedaan worden, leert de wijzen kennen om dezelve met goed gevolg te bekampen en geeft daarenboven de beschrijving van de instrumenten en der bewerkingen. Serapion, Haly-abbas, Avicen-

na, Albucasis en Avenzoar, behandelden de oogziekten met niet minder gunstig gevolg.

De oogheelkunde tot hiertoe van de heelkunde afgescheiden, was niet dan een werkelijke chaos; maar gemengd zijnde, even als de geneeskunde met godsdienstige beguichelingen onder den naam van wonderen, was het aan mannen van verstand ondoenlijk dezelve te bestuderen en uit te oefenen, daar dezelve niet uit de handen der Priesters konden gerukt worden, die zich bepaalden om de oogziekten te behandelen door geneesmiddelen, van de Grieken en Arabieren ontleend, zoodat ook de oogoperatien geheellijk in vergetelheid vervallen waren, of men dezelve slechts bij naam kende.

Sedert Actuarius en Roger van Parma, die de oogheelkunde met vermenging van Priesterlijk bijgeloof uitoefende, tot op den leeftijd van Paré, vinden wij niets dan overschrijvingen van de schriften van Galenus, Celsus en Paulus van Aegina, over de oogziekten; Willem van Saliceto, Theodorich, Laufranc en Gaddesden strekken hiervan ten bewijze; men kan hiervan echter uitzonderen Guy van Chauliac,

dewelke onderscheidene wijzen van bewerkingen uitvond en deze met een goed gevolg uitvoerde.

In de 15ᵉ eeuw, toen de heelkunde door naauwkeurige studie meerdere waarde verkreeg, en men de Arabische artsen wilde verdringen, begon men meer op eigen waarneming te steunen: met terzijde stelling van de schriften der oudere voorgangers, gingen Graphei, Petrus van Cerlata en Montagnana met de verdere ontdekkingen in Italië voort; ofschoon Velascon van Tarente, door zijne bijzondere begrippen over de ooggebreken, als het ware een hinderpaal aan dezen voortgang stelde, zoo werd dezelve toch door Arculanus uit den weg geruimd, en bleef zij steeds eenen goeden gang houden.

De ontleedkunde, dit ware kompas der chirurgie, met andere woorden het regteroog van den Heelmeester, voorgeligt door Sylvius, Vesalius, Eustachius, Fallopia, Ingrassias en Kepler leidde in de 16ᵉ eeuw tot verschillende ontdekkingen in de oogheelkunde; naar mate men vorderingen maakte in de kennis van de zamenstelling van het oog, volgden de uitvindingen en verbeteringen der operatiën, dezelve even zoo

spoedig op. Benvenutus, Benedetti en Johannes van Vigo hebben te dien aanzien eenige verdiensten verworven; Baco, en lang vóór hem Da Spina, insgelijks door de uitvinding der Brillen. Aan Paré zijn wij echter goede beschrijvingen van verschillende ooggebreken verschuldigd, benevens de verbetering van vele operatiën, tot derzelver genezing betrekking hebbende: hij was de eerste die de middelen uit de Prothesis ontleend op de ooggebreken toepaste; hij vond kunstoogen uit van goud en zilver, om het ontsierend gebrek van het verlies van het oog te verbergen en te verhelpen; Guillemeau zijn leerling volgde hem niet zonder roem na, waarin ook Petrus Franko en Fallopius, Mercellusdonatus, Fabricius ab Aquapendente, van Hilden en Scultetus deelden, terwijl Paracelsus door zijne bijzondere inzigten wegens de ooggebreken, door dezelve allen aan eenzijdige oorzaken toe te schrijven, daarop geen aanspraak had.

Het was op dat tijdstip dat Bartisch met geen mindere roem de oogheelkunde in Duitschland uitoefende dan Paré in Frankrijk. De uitsnijding van het oog, dat hij met een instrumen

van zijne vinding verrigtte, wegens eene uitzakking van hetzelve, verwierf hem eenen grooten roem; dewelke echter, door een in zijne werken over de oogziekten aan tooverij toegeschreven hoofdstuk handelende, min of meer verduisterd werd; hetgeen tevens den invloed der Priesters deed zien van dien tijd, welken zij steeds op den geest der schrijvers uitoefenden.

De Amsterdamsche Geneesheer Plempius bragt in de 17e eeuw veel nut aan door eene goede beschrijving der oogziekten, daar hij, al hetgeen de ouden, zijne voorgangers en tijdgenooten als het voornaamste hadden aangegeven, zich tot dat einde ten dienste maakte (*), hetwelk Fernelius (†) en Brigg (§) eveneens bewerkstelligden.

Nu eens in handen van de Priester-heelkundigen, dan wederom overgelaten bij uitsluiting aan kwakzalvers, had de oogheelkunde als een tak van de genees- en heelkunde dien roem nog niet kun-

---

(*) Ophthalmographia, pag. 315, Amstelodami 1632.

(†) Pathologia, lib. V. cap. V. pag. 424, manuscript. in fol. Coloníae, Allabrog. 1679. edit. a Theoph. Boneto.

(§) Brigg, Ophthalmographia, 1686.

nen bereiken, welke het edel werktuig van het gezigt wel zoude hebben kunnen vorderen; zij bleef bij uitsluiting het eigendom van eenige baatzuchtige menschen, die geen belang hadden dezelve te verheffen: men geeft ons dienaangaande de namen op sedert de 16e tot de 18e eeuw, van Bannister, Reid, Coward, Cros, Hill, Woolhouse, Duddell, en Taylor in Engeland; van Maitre Jean en St. Yves in Frankrijk; Krauterman in Duitschland; Billi in Italië; en indien eenige Genees-heelkundigen, zoo als Forestis, Coïter, Sennert, Fabricius ab Aquapendente en Seveinus, de oogheelkunde onder hunne bescherming hebben genomen, zoo was dit niet dan in schijn; ten minste zij gedroegen zich als of zij het regt niet hadden, om de ziekten en gebreken der oogen te behandelen, of liever, zij oordeelden dat het werktuig van het gezigt niet konde eischen tot het menschelijk ligchaam te behooren; en ofschoon Barbette hierop eene uitzondering maakte, verhinderde dit niet dat Boerhave zelf die genen, welke oogoperatien ondergaan moesten, tot dat einde aan zoogenaamde oogoperateurs toezond; welk

verwijt evenwel later Albinus, Drakenburg, Munnicks en Camper niet kon treffen, die aan de oogziekten in ons vaderland genoegzame aandacht gewijd hebben; inzonderheid de laatste, die daarover eenen volledigen *cursus* heeft geleverd en practisch toegepast (*), terwijl Dio-

---

(*) Petri Camperi, de oculorum fabrica et morbis commentaria 1768. Manuscript.

Deze weinig bekende arbeid van onzen zoo beroemden Landgenoot, die alle blijken draagt, door den inhoud en aangehaalde omstandigheden, van echtheid, en welken ik aan de hooge Regering heb voorgesteld voor 's Rijks kosten te laten drukken, om denzelven aan de vergetelheid te ontrukken, bevat eenen bijzonderen schat van waarnemingen, die den stempel dragen van die naauwkeurige gezetheid, welke in de schriften van dezen allezins beroemden geleerden doorstralen. Ik wil mij slechts bepalen om den inhoud bij wijze van Register hier aan te geven, ten einde te doen zien, op welke wijze de schrijver zijn onderwerp, hetwelk hem zoo zeer toevertrouwd was, verdeeld en afgehandeld heeft.

Elenchus Generalis, Praefatio.

Pars Prima de Oculorum Fabrica.

Sectio Prima Externas oculi partes complectitur.

——— Altera Bulbum oculi cum suis musculis et nervis exhibet.

——— Tertia Oculi humores et canalem Petitianum etiam generalia de visione comprehendit.

Pars Secunda de Oculorum Morbis.

Sectio Prima, de superciliorum, palpebrarum et ciliorum vitiis.

——— Secunda, vitia canthi Majoris oculi.

——— Tertia, Adnatae et cornae vitia.

nis zulks bereids voor de aan het oog benoodigde operatiën gedaan had, 't welk Lavauguyon en Nuck navolgden.

Indien het waar is dat in de 17ᵉ eeuw, Rolfinck, Verduc, de vader en zoon, doch inzonderheid deze laatste, eenige verdiensten in de Oogheelkunde verworven, mag men niet minder aan onze Landgenooten Tulpius, van Mekeren, van der Wiel, Munnicks en Dekkers, benevens aan Purmann, Wiesemann, Palfijn, Pourfour du Petit enz. hierin toekennen, waartoe wij mede niet zonder roem kunnen betrekken die schrijvers van het begin der 18ᵉ eeuw, waaronder Morand, Daviel, Lamotte, Le Dran, Lafaye, Ravaton, Louis, Ferrein, Weizenhagen, Acrell, Benevoli, Palucci, Nannoni en Henckell; maar

---

Sectio quarta, oculi interni affectus.

——— quinta, vitiatus visus.

——— Sexta, remedia in oculorum morbis usitata.

Dit alles is met penteekeningen en schetsen vergezeld, die het ziektekundige zoowel als het operative van het oog en deszelfs omgevende deelen, aantoonen en ophelderen, en vindt men daarin reeds de beschrijving van vele gebreken, voorstellen, wenken, kunstbewerkingen enz. welke velen als oorspronkelijk eigendom elders hebben willen doen voorkomen.

wij kunnen niet afzijn te gewagen van eene der uitvindingen welke naderhand zoo vele aanleiding heeft gegeven tot opvolgende verbeteringen; ik bedoel de kunstmatige *oogappelvorming* door den Engelschen heelkundigen Cheselden; eene uitvinding welke de kunst tot eer, en de lijders tot troost verstrekt die het gezigt door bijzondere ooggebreken derven. Het is mijne bedoeling, slechts in deze gedrongen geschiedenis, zoo als van alle ziekten, gebreken en operatien, dit als ter loops aan te geven, dewijl ik op deze kunstbewerking nader zal terugkomen wanneer wij van dezelve in het bijzonder of in onze clinische lessen zullen handelen (*).

Het was echter in de tweede helft der 18e eeuw aan mannen van uitstekende verdiensten en roem voorbehouden, om dezen zoo lang dwalenden tak tot de heelkunde eindelijk weder terug te voeren; wij hebben dienaangaande vele verpligting aan Garengeot, Heister, Platner, Mauchart, Anel, Sauvage, David, Daviel, Petit, Lafaye, Cheselden, Monro de

(*) Later heb ik zulks elders genoegzaam volledig gedaan. Zie mijne operative Heelkunde, 1e. 2e. Druk. Amsterdam 1835—37, en mijne bijdragen tot de geschiedenis der vorming van eenen kunstigen oogappel, Utrecht 1829.

oudste, Henckell, Sharp, Heuermann, Camper, Pott, Guerin, Janin, Rowly, Warner, Gooch, Wathen, Ware, Moore ten Haaf, Chandler, Balthazaar, Mohrenheim, Loder, Siebold, en een groot aantal anderen, maar inzonderheid aan Richter, die tegen het einde van de afgeloopene eeuw alle pogingen aanwendde om dezen tak der wetenschap en kunst uit de handen te rukken van die genen welke denzelven uit schraapzucht en gewin, als hun eigendom beschouwden, en denzelven onder het vaste gebied der genees- en heelkunde terug te voeren, om als een onafscheidbaar deel er van te blijven uitmaken. Hij werd in dit opzigt krachtdadig ondersteund door Hellmann, Lobstein, Mohrenheim, Mursinna, Prochaska, Barthelemi, Bell, en anderen: het is aan dezen laatsten dat een gedeelte der eer, aan Richter zoo ruimschoots toegekend, mede toekomt voor het waarlijk groot talent, waarmede hij al hetgeen wat tot de ziekte van het werktuig van het gezigt behoort, aangeeft en afhandelt, en welke aan onzen geachten Landgenoot van Gesscher, evenmin kan worden betwist.

Het was na dien tijd dat twee methoden, namelijk de *nederdrukking* en de *uitneming* der Graauwe staar, zich elkander den voorrang betwistten, de laatste zoo men wil aan Daviel toegeschreven. Hiervan meer te gewagen, zoude ons te verre voeren en het doel doen missen, om in een kort bestek de geschiedenis der Ooggenees- en heelkunde af te handelen, te meer dewijl dit nader door mij zal worden aangegeven (*). Van dit tijdstip af volgden de uitvindingen en verbeteringen elkander snel op, en kan men zeggen, dat er bijna geen heelkundige was, die geen instrument uitdacht of niet het zijne toebragt, om de Oogheelkunde min of meer te verrijken, waarvan onze verdienstelijke Landgenoot Ens de geschiedenis en afbeeldingen zoo wel heeft gemaald (†), hetgeen later ook zoo zeer ten aanzien van de vorming van den kunstigen oogappel heeft plaats gegrepen zoo als wij bereids hebben aangegeven.

(*) Dit is later geschied. Zie mijne Verhandeling over de Graauwe Staar en den kunstigen oogappel. Amsterdam, 1818. Ook in de operative heelkunde, Amsterdam 1822 en 1835—37, 2e. en 3e. deel, 1e. Afdeeling, 2e. Druk.

(†) Zie Ens, Historia extractionis Cataractae, Worcumi Frisorum 1803.

Indien het onstrijdig is bewezen dat beroemde Oogmeesters, zoo als Pellier de Quengsy, De Wenzel, de vader en zoon, Demours, en anderen, door hunne waarnemingen en verbeteringen van operatiën en de uitvinding van verschillende instrumenten, veel hebben toegebragt tot den voortgang der Oogheelkunde en dat zij eenen grooten luister aan dezelve gehecht hebben, zoo moeten wij toch ook volmondig bekennen, dat wij nog meer dank verschuldigd zijn aan eigenlijk gezegde heelkundigen; want als wij in tegenstelling van die der vorigen, de werken van eenen Callissen, Plenck, Kortum, Troja, Loder, Conradi, van Wy, Arnemann, en een groot aantal anderen in de weegschaal wilden leggen, dan zoude men aldra het overwigt naar hunne zijde zien overhellen. Doch niets bragt meer krachtdadig toe aan de voortgangen van de Oogheelkunde, dan de afzonderlijke scholen tot het onderwijs derzelve bestemd, die zich trapsgewijze in Italië en Duitschland opvolgden. Het is daar, waar goede leermeesters de wijzen voorschriften gaven, hoedanig de oogziekten te leeren kennen en te behandelen. Het is daar ook, dat een Barth

en een Scarpa den welverdienden roem ingeoogst hebben, dien men als Europisch kan beschouwen, door hunne werken, die zij ons tot een gids, waardig om na te volgen, hebben achtergelaten.

De mannen, welke uit deze scholen zijn voortgekomen, en die insgelijks door hunne schriften en handelingen, niet weinig tot de verbreiding der Oogheelkunde hebben bijgedragen niet alleen, maar ook den luister verhoogd, welke thans aan dezen tak der kunst gehecht is, zijn aanmerkelijk in getal. Het is in Italië, dat onder anderen Alderlini, Flajani, Magliavacca, Buzzi, Donegana, Assalini, Volpi, Omodeï, Quadri, hunne ontdekkingen en uitvindingen bekend maakten: in Duitschland onderwezen Schmidt, Beer, Himly, Langenbeck, Buchhorn, von Graefe, von Walther, Weinhold, Pönitz, Benedict, Zang, D'Zondi, Reisinger, Rust, Kunstmann, Authenrieth, Wagner, Schlagintweit, enz. met vrucht of bragten veel door hunne werken er toe bij, terwijl Lefebure, Sabatier, Boyer, Roux, Dupuytren, Jurine, Guillié, Richerand, Ribes, Delpech, Montain,

en anderen hetzelfde in Frankrijk, en Maunoir zulks in Zwitserland verrigtten, bleef Engeland aan de oogheelkunde niet vreemd; getuigen de werken van Wardrop, A. en S. Cooper, C. Bell, Gibson, Hey, Muter, Saunders, Farre, Travers, Lawrence en Vetch, welke niet alleen aldaar maar ook in alle werelddeelen verspreid zijn; terwijl Mulder en anderen hetzelfde in ons vaderland bewerkstelligden.

Het hoog belang en gewigt om het gezigt te behouden, de herstelling van hetzelve wanneer het door de eene of andere oorzaak belemmerd of opgeheven is, hebben velen genees- en heelkundigen welligt aangespoord, om zich bijzonderlijk toe te leggen op de kennis en genezing der oogziekten en gebreken. De Gouvernementen van verschillende Landen hebben het zelfs niet alleen nuttig, maar ook noodzakelijk geacht, scholen op te rigten, waarin deze tak der wetenschap afzonderlijk onderwezen werd. Wij kunnen niet ontveinzen dat deze belangrijke instellingen een groot licht verspreid hebben in die landen niet alleen, maar ook dit zelfs tot in de naburige staten weldadig hebben uitgebreid.

Betrachten wij nu welk nut deze scholen gesticht hebben. Hoe vele gebreken van dit onwaardeerbaar werktuig heeft men nu niet herkend, waarvan onze voorgangers geen begrip of slechts onvolmaakte kennis hadden? hoe vele smarten, onafscheidbaar verbonden aan deze gebreken, heeft men door eene zoo spoedige als doelmatige aanwending van geneesmiddelen, door de ondervinding als heilzaam bekend geworden, of door heelkundige bewerkingen nieuwelijks uitgevonden of verbeterd, niet weggenomen? hebben zij niet veelmalen door eene doelmatige behandeling de anderzins zoo noodzakelijke operatiën verhoed? hoe vele ongelukkigen, die beroofd waren van het heerlijkste werktuig der zinnen, heeft men niet aan de zamenleving teruggegeven, door kunstbewerkingen, waarvan onze voorgangers onkundig waren? de vorming van eenen kunstigen oogappel, de verschillende methoden en wijzen om daartoe te geraken, kunnen onder vele anderen als voorbeelden hiervan optreden. Heeft men niet in deze scholen beroëmde mannen gevormd, die op hunne beurt de lessen en wijze voorschriften van hunne leermeesters, door hunne eigene ondervinding versterkt aan hunne leerlingen

wederom hebben overgeplant? hebben zij niet alles gedaan om te verhinderen dat de Oogheelkunde, ofschoon als afzonderlijke tak der wetenschap onderwezen, niet van het geheel gescheiden werd? hebben zij door hunne werken en waarnemingen bekend te maken en te verspreiden niet zeer veel bijgedragen om hunne kunstgenooten, in verre landen wonende, die de vruchten hunner lessen niet konden gaan inoogsten, die zij met zoo veel luister en gunstig gevolg gaven, voor te lichten, om daarnaar te kunnen handelen? Dat het ons dan veroorloofd zij, indien mogelijk, hunne voetstappen na te volgen; maar erkennen wij tevens daartoe de zwakheid van onze talenten: wanneer de goede wil met het vaste voornemen hen zoo veel mogelijk op zijde te treden, de plaats er van konde innemen, dan zouden wij geen oogenblik aarzelen het onderwijs der Oogheelkunde, hetwelk ons aan deze Hoogeschool en het Groot Rijks Hospitaal is toevertrouwd, op ons te nemen; maar de moeijelijkheden aan dezen post verbonden, die zoo zeer aan de critiek van benijders is blootgesteld, zouden ons alle hoop doen verliezen, indien wij door deze hinderpalen henen geen zekeren weg zagen die daartoe

konde leiden in het navolgen der voorschriften en raadgevingen, welken zij hebben gegeven. Belasten wij ons dan zonder vrees met deze teedere taak, welke wij vrijwillig op ons genomen hebben, alleenlijk voor oogen houdende het groote doel om de lijdende menschheid te helpen, en uit de volle overtuiging en met het vaste voornemen dat wij niet anders beoogen dan het welzijn van die genen welke aan onze zorgen worden toevertrouwd. Laat ons dan alle gevaren en moeijelijkheden trotseren, die zich kunnen voordoen, voor oogen houdende en navolgende de lessen van gemelde beroemde mannen, en vergeten wij nimmer dat in geen tak der wetenschap of kunst de *ondervinding* door de *voorzigtigheid* geleid zoo zeer benoodigd is, dan in dien, welke ten doel heeft de kennis en genezing der oogziekten en gebreken (*).

(*) De gelegenheid waarbij deze redevoering is uitgesproken, heb ik bl. 1 in de noot vermeld. In de Annales academiae Lovaniensis over de Academiejaren van 1818 tot en met 1822 vindt men de Medische faculteit te zamengesteld als volgt, benevens de opgave der lessen:

Nomina Professorum et Lectorum.

Qui inde a die II Oct. MDCCCXX ad diem Oct. MDCCCXXI docendi munus obierunt.

Laat ons dan de hoop voeden dat dergelijke inrigtingen ook aan ons vaderland niet langer vreemd

---

Medicinae Professores.

F. J. Harbaur.	
G. J. van Gobbelschroij C. F. Jacmart J. M. Baud	Ordinarii.
A. van Solingen J. M. Zinkgraeff	Extra ordinarii.

Medicinae Doctores qui in Nosocomio.
Militari Docuerunt.

J. J. Molitor, Rei medicae Inspector militaris.

van Onsenoort, Primarius Chirurgus.

Colson, Chirurgus Secundus.

De Courtray, Pharmaceuta.

Series Lectionum in Academia lovaniensi, a die II *Octobr. MDCCCXX ad diem* 1 *Octobr. MDCCCXXI habitarum.*

Lectiones Medicae.

F. J. Harbaur, rei medicae militaris terrâ marique regendae causâ, e cathedra avocatus.

Physiologiam et *Pathologiam*, illam ter, hanc bis per septimanam, G. J. van Gobbelschroy explicavit, hora XI.

Exercitationibus Clinicis in Nosocomio civili praefuit, et tirones ad praxim clinicam instituit C. F. Jacmart, omnibus diebus, horâ IX.

Initia institutionum clinicarum explicavit *idem*, ter per septimanam, horâ II.

Diaeteticae praecepta exposuit *idem*, bis per septimanam, eadem horâ.

Lectiones Chirurgico-practicas et *Praxim obstetriciam*, in Nosocomio civili quotidie, horâ VIII, habuit J. M. Baud.

Anatomiam, quinquies per septimanam *idem* tradidit, horâ III.

Therapiam Generalem et specialem nec non *Phathologiam*

zullen blijven. De noodzakelijkheid gebiedt en de menschelijkheid vordert het; hoe aangenaam zoude het niet wezen wanneer men aan hem, die de stichter er van was, konde te gemoed voeren: Gij hebt bijgedragen om het lot uwer lijdende natuurgenooten te verzachten; zie het aantal der ongelukkigen,

---

specialem J. M. Zinkgraeff, in generali Nosocomio militari, quater per Septimanam, docuit.

Artem obstetriciam et *morbos* tam *gravidarum*, quam *puerperarum* explanavit A. van Solingen, ter per Septimanam, horâ II.

Praxi clinicae praefuit *idem*, quoties puerperae in eodem decubuerunt. *Exercitationes* dein *clinicas*, in Nosocomio obstitricio instituit.

In Nosocomio militari *exercitationibus clinicis* quotidie praefuit *medicinaeque praecepta*, *praesertim ad militum morbos applicanda*, item *morborum veneriorum et Asphyxiarum* doctrinam tradidit J. J. Molitor.

De oculorum Morbis et de *chirurgiâ* tractavit Alumnosque ad *praxim Chirurgiae* instituit van Onsenoort.

Anatomiae et physiologiae elementa exposuit Colson.

Pharmacologiam militarem atque *Toxocologiam* explicuit De Courtray.

Ik heb dit slechts willen aangeven om tot de geschiedenis te kunnen doen dienen, en diegenen te overtuigen die tegen hun beter weten aan, niet willen aannemen, dat, wel degelijk in opgemeld tijdstip in het Koningrijk der Nederlanden de oogziekten afzonderlijk onderwezen werden; het was ook slechts te Leuven waar dit *ex professo* plaats had, en hetwelk heeft voortgeduurd tot op het tijdstip der opheffing van de Rijks-Hospitalen te Leiden en te Leuven en de ineensmelting van dezelve en plaatsing onder mijn beheer te Utrecht,

die door uwe weldaden aan hunne betrekkingen en aan de Maatschappij zijn teruggegeven: dat gij uwe belooning vindt in hunne erkentenis; leef eeuwig in hunne dankbare harten, en dat uw naam door de verste nakomelingen, nog met eerbied worde uitgesproken!

Deze inrigting is door de welwillende ondersteuning van Z. M. den Koning, en de bemoeijingen van den Hoogleeraar Harbaur werkelijk tot stand gekomen, heeft van de jaren 1818 tot 1822 blijven bestaan, en is bestemd gebleven, om niet alleen de oorspronkelijke oogziekten te behandelen, maar ook die nagebreken, welke nog voor Genees- en Heelkundige hulp vatbaar waren, (en waartoe de heerschende oogontsteking in de armée zulk eenen ruimen voorraad opleverde), die uit de verschillende Hospitalen en Garnizoenen van het Rijk derwaarts werden gezonden, voor het Clinische onderrigt. Het strekt mij tot waar genoegen aan het hoofd dezer inrigting te hebben gestaan, en aan den lijdenden soldaat en aan mijne leerlingen nuttig te hebben mogen wezen, welken de

lessen, aan hen gegeven, ten nutte hebben gemaakt. Immers zijn nog een groot aantal derzelven in de zuidelijke provincien aanwezig die de oogheelkunde met goed gevolg uitoefenen; zelfs hebben eenigen tot het verkrijgen van de Doctorale waardigheid, onderwerpen daartoe, voor hunne inwijdingsschriften, uit mijne Clinische zalen gekozen (*). Doch sedert de opheffing van het Hospitaal te Leuven heeft dit onderwijs nergens meer in ons vaderland op die ruime schaal plaats gehad, namelijk: dat burgerlijke en militaire kweekelingen gezamelijk onderrigt daarin hebben genoten. Het is hier de plaats niet, om of de hoeveelheid, of den aard der ooggebreken daarin voorgekomen, en die door eene geneeskundige of operative wijze zijn behandeld, op te sommen en te doen kennen; hiertoe vinden wij wel eens nader gelegenheid, gelijk ook betreffende de voortzetting der Clinische lessen aan het Rijks Hospitaal te Utrecht, waarvan ik bereids elders gewaagd heb; doch vleije ik mij, de eerste lust tot en de wijze van het wèl bestude-

(*) Zie H. D. Trumper, aangehaald werk. Mastraeten, De Iritide. Lovanii 1820. Noirsain, De Amaurosi. Lovanii 1820.

ren derzelve in het vaderland te hebben gegeven, en door mijne Theoretische en Practische lessen en mijne schriften, de voortgangen, verbeteringen en uitvindingen te hebben bevorderd en op eene doelmatige wijze voortgezet.

Hoe het ook zij, in alle Landen is thans de Oogheelkunde als een tak der wetenschap, op de meest mogelijke hoogte gestegen, en zijn die inrigtingen tot stand gekomen welke daartoe kunnen leiden. Immers in de meeste Hoofdsteden en Hoogescholen van Duitschland wordt dezelve afzonderlijk en geregeld onderwezen, en behoeven wij slechts de namen te noemen van: Ammon, Andreae, Balser, Beck, Benedict, Berndt, Blazius, Chelius, Dieterich, Dietz, D'Zondi, Fabius, Fischer, Fricke, von Graefe, Hammann, Himly, Huter, Jaeger, Jüngken, Kieser, Kühn, Langenbeck, Mich, Radius, Remmer, Ritterich, Rosas, Rust, Schlagintweit, Starck, Textor, Uhlmann, Unger, Wagner, von Walther, Weinholdt, Weller, Wilhelm, dewelken in de inrigtingen voor de Theoretische en Practische oogheelkunde te Berlijn, Bonn

Breslau, Erlangen, Duisburg, Freyburg, Gieszen, Göttingen, Greifswald, Halle, Heidelberg, Jena, Konigsberg, Leipzig, Marburg, Munchen, Magdeburg, Rostock, Tubingen, Weenen, Wurzburg, Pest en Praag werkzaam zijn.

Deze tak der wetenschap is in de vereenigde rijken van Groot-Brittaniën ook tot eene vrij goede hoogte gevoerd door: Alexander (*), Carmichäel, Curtis, Forbes, Guthrie, 'O Halleran, Lawrence, Middlemore, Mackenzie, Neill, Ryall, Robertson, Scott, Travers, Farre, Tyrrel, Vetch, Walker en Wishart, hetgeen toont dat men aldaar met ruime mate weet in te oogsten en te toetsen, hetgeen van andere Landen wordt overgebragt en op een groot aantal ongelukkige lijders wordt toe-

(*) Deze Man schijnt de twistappel te wezen; de een kent hem uitstekende, de ander wederom geene wetenschappelijke kennis toe; hetwelk evenwel op onzekere gronden zal steunen, want men kan veronderstellen, dat sommigen in deze uitspraak slechts anderen naschrijven; aan deze willen wij dan toch ook lichtzinnigheid en groote verbeelding van zich zelven toekennen. Hetgeen ik van 's mans kunde kan oordeelen, is, dat hij een goed operateur schijnt te zijn. Immers de kunstige oogappel, welken hij gevormd heeft bij een voorwerp in Engeland, dat zich bij mij heeft vertoond, gaat blijkens het goed gevolg allen lof te boven.

gepast; getuigen de hospitalen, inrigtingen enz., inzonderheid te Londen bestaande, alwaar men alleenlijk vijf gestichten telt voor de opneming, verpleging, en behandeling der oogziekten en gebreken; te weten: *The London ophthalmic infermary*, aan welkers hoofd Tyrrel en Scott staan; *The Royal Westminster infermary*, hetwelk Guthrie en Forbes voorstaan; *The Royal London ophthalmic* Hospital Moorfields, waar Mackburds en Dalrymple onderwijzen; *The Kent and Surrey General Eye infermary* en *The Institution for the Gratuitous cure* of *cataract.* In de verschillende Provincien van Engeland, Ierland en Schotland zijn er nog verscheidene dergelijke inrigtingen; zoo als: te Edimburg, waar Syme en Allan leeren; te Dublin onder Ryall; te Bath, Bristol, Exeter, waar Adams zijne loopbaan begonnen heeft, en wiens inrigting ik tijdens mijne krijgsgevangenschap in de nabijheid dier stad aldaar gezien heb. Te Manchester, Liverpool, Birmingham, Chattam, Glasgow, zijn er even zulke doelmatige gestichten, zoo voor het onderwijs in het algemeen als voor de behandeling der oogziekten in het bijzonder.

In Frankrijk, alwaar men zoo zeer in de leer der oogziekten ten achteren was, volgt men nu thans den algemeenen stroom van verlichting, en worden dezelve afzonderlijk onderwezen, onder anderen door Sichel, een leerling van Jäger, die uit de Weener Hoogeschool voortspruit en daaraan de groote impulsie heeft gegeven; en toonen Rognetta, Boujot-St. Hilaire, Carron de villards, die uit de school van Pavia zijne lessen geput heeft, Cloquet, Sanson en anderen, dat zij dezelve begrijpen en het voetspoor van Guillié wel willen betreden; en ofschoon er geene blijvende of vaste inrigtingen zijn die van Gouvernements wege, afzonderlijk, aan het onderwijs en de behandeling der ooggebreken gewijd zijn, (behalve de kleine inrigtingen van Sichel en Carron de villards, die men als partikuliere ondernemingen mag aanmerken,) en dit met andere Hoofdsteden niet gemeen hebben, zoo wordt het onderwijs in de verschillende Hospitaen door Roux, Velpeau, Sanson en anderen, evenwel niet verwaarloosd; en te oordeelen naar den tred, welken de voortgangen in deze wetenschap in Frankrijk thans gaan, zouden wij bijna

durven voorspellen, dat dit Rijk wederom andere Landen zal voorbijstreven. In de Departementen in Frankrijk zijn er geene afzonderlijke inrigtingen of scholen; tenzij men die van Montpellier, waar Delpech leert, en Straatsburg, waar Stoeber aan het hoofd staat, daarvan wil uitzonderen, welke laatste op eene duitsche leest geschoeid is.

Italië heeft deszelfs roem nog behouden in het vak van Oogheelkunde, en bestaan er ook voortreffelijke inrigtingen, onder anderen te Padua, den voormaligen zetel der *Salernitaansche school*, te Pavia, Milanen, Pisa, Napels, Venetiën, Turin en elders, waar het onderwijs ook voortreffelijk gegeven wordt door Baratta, Quadri, Panitza, Flaria, Amatië, Fario, Paulo, Dacquier, Forresini, Ricci en Riberi, wier schriften en handelingen zeer beroemd zijn. In Spanje, en wel te Madrid, leert Meyra. In Zwitserland, inzonderheid te Zurich, onderwijst Murald. In Rusland hebben Petersburg en Moscouw onderling van Lerche en Merkus hunne inrigtingen voor de Oogheelkunde. In Warschau stond Angel aan het hoofd; Retzius in Stokholm. In Koppenhagen en Pest, waar Fabini onderwijst, zijn ook

dergelijke inrigtingen; en wat vooral opmerking verdient, zelfs in Egijpte leert Clot-Bey en Baudens, in de *Militaire Hoogeschool* te Abou-Zabel.

In de Noordelijke Staten van Amerika, inzonderheid te New-york, Philadelphia, Hanover, Boston, New-Braunschweig, Cincinnati, Pitsfield, Maine, Castelton, Providence, Connecticut, Auburie, Baltimore, Winchester, Charleston, Lexington, Washington, zijn zoo zeer geene afzonderlijke inrigtingen voor de Oogheelkunde; doch wordt zij evenwel te gelijker tijd met de heelkunde Theoretisch en Practisch onderwezen. Wij kunnen ook dus de namen van: Batchelder, Davidge, Dudly, Frick, Gibson, Hays, Hall, Mac-Clellan, Magil, Mussey, Mott, Physick, Parsons, Rodgers, Ramsay, Stevens, Smith, Stougthon, Valcuti, Warren, Woodward en White, niet verzwijgen, dewijl zij zich ook in het vak der Oogheelkunde zeer verdienstelijk maken.

In de Engelsche Oostindische bezittingen bestaan zelfs ook doelmatige inrigtingen. Te Calculta, inzonderheid onder het beheer van Egerton, ook te Madras en Bombay, terwijl Richmond

zich te Punach en elders, en de Amerikaansche Geneesheer Parker te Canton, door de behandeling van oogziekten grooten roem aldaar hebben verworven. Griekenland is intusschen mede niet vreemd gebleven aan de inrigtingen van dien aard; Wibmer, die aan het hoofd van de *Militaire Geneeskundige Dienst* staat, heeft daartoe het zijne toegebragt. In Nederland wordt deze tak der wetenschap aan de Hoogescholen in vereeniging der Heelkunde onderwezen, zoo als te Leiden door Broers, te Utrecht door Suerman, te Groningen door Sebastiaan, terwijl in Amsterdam Tilanus, met dit onderwijs voor de kweekelingen voor *stedelijke* en *platte-lands heelmeesters*, belast is, en buitendien door verschillende mannen van naam de Oogheelkunde in Nederland wordt uitgeoefend, waaronder wij willen brengen: Mensert, Haan, Wachter, Hendriks, Logger de vader, en anderen meer, terwijl in Belgien Kluyskens inzonderheid te Gend zijne lessen geeft, en Seutin niet minder te Brussel en Baud te Leuven werkzaam zijn.

Hoezeer wij niet in het gevoelen deelen dat de leer der oogziekten en gebreken van de Heel- en

Geneeskunde moet worden afgescheiden, zoo zijn wij echter van oordeel, dat niets de voortgangen der kunst meer bevordert, dan derzelver takken afzonderlijk te onderwijzen. Het is wel niet mogelijk dat de geheele omvang der Heelkunde door een en denzelfden leermeester kan worden gedoceerd, zonder de grenzen der kunst verre achter zich te laten en het ware doel te missen, namelijk: goede leerlingen te vormen, hetwelk vooral betreffende de oogziekten en de operatien daartoe gevorderd, uit een Genees-staatkundig oogpunt beschouwd, van het hoogste belang is (*) en welker afzonderlijke studie alleen een 's menschen leeftijd benoodigd heeft.

Dat de Oogheelkunde sedert het begin dezer eeuw, inzonderheid na den tijd van Richter de grootste vorderingen heeft gemaakt, zal men wel niet willen betwijfelen, zoodat wij opsommenderwijze niet zullen behoeven te vermelden, aan wien wij dezelve verschuldigd zijn. Evenwel mogen wij de, in dezen tak der wetenschap zich verdienstelijk gemaakt hebbende mannen niet met

(*) Zie: dass Auge von dem Standpuncte der medicinal-Polizei betrachtet von Dr. J. H. Beger, practischen Artze und Augenartze in Dresden. Heidelberg und Leipzig, 1836.

stilzwijgen voorbijgaan. Immers hebben Ammon, Arnemann, Beer, Brosse, Caspar, Friedländer, Jugeler, Curt-Sprengel, Walroth, Chevalier, J. B. Wenzel, onder anderen bijgedragen, om de geschiedenis derzelve te volmaken; Brandeis en Kraus, om de benamingen der ziekten, die het onderwerp van dezelve uitmaken, te vestigen. Overigens zal het genoeg zijn aan te stippen en een vluchtig oog te werpen op de voortbrengselen dezer eeuw in de Oogheelkunde, om ons te overtuigen, dat de ontleed- en phijsiologische kennis van het oog daar toe veel hebben bijgebragt, en kunnen wij den grootsten lof deswegens toezwaaijen in het algemeen, na het zoo meesterlijk voltooid werk van Zinn, aan Dalrymple, Travers, Rosas, Berlinghieri, Rognetta, Wallace, Walther, Gottsche, Hesselbach, Walroth, Mick, Ribes, Giraldes, Edwards, Salomons en een aantal anderen, terwijl de bijzondere deelen van het oog betracht zijn, inzonderheid het bindvlies *(Conjunctiva)*, door Bichat, Schmidt, von Walther, Muller, Henle, Meckel en Ribes, en de harde oog-

rok *(Sclerotica)* bijzonder de aandacht van Bichat, Wardrop en von Walther heeft getrokken. Het doorschijnende horenvlies *(Cornea)* hebben Bichat, Clemens, Wardrop, J. en C. Bell, Dalrymple, Dusensy, Schindler, von Walther, Middlemore, Travers, Schlemm, Arnold, Muller aan hunne nasporingen onderworpen. Het vaaatrijke vlies *(Choroïdea)* is door Schreiber, Middlemore, Giraldes, Arnold, Weber, Sömmering, Mondini, enz. bijzonder nagespoord. Het netvlies *(Retina)* hebben Rudolphi, Weber, Jacob, Hesselbach, Franzel, Henle, Langenbeck, Huscke onderzocht. Het regenboogvlies *(Iris)*, inzonderheid de zelfstandigheid van hetzelve, is door Berzelius scheikundig onderzocht, en stelt hij met Maunoir, benevens Bell, Giraldes, Royet, Walther, dat het van eenen spierachtigen aard is, hetgeen Rudolphi, Jacob en Weber ontkennen. Middlemore en Cruveilhier hebben het een eigen veerkrachtig weefsel toegeschreven. Ten aanzien van het oogappel-vlies zijn Cloquet, Henle, Muller, Schlemm, Rudolphi en Walker werkzaam

geweest. Het vlies van het waterachtige vocht *(Membrana humoris aquaei)* hebben na Demours en Descemet, Wardrop, Arnold, Henle, Ribes, Sawry, Middlemore, Unna, Clement en Giraldes bijzonder in oogenschouw genomen. Betrekkelijk het kristalbeursje *(Capsula lentis)* zijn Sömmering, Prochaska, Döllinger, Jacob, Chenevix, Lamé, Brewster, Dugès, von Walther, Dieterich, Baehrens, Gregorini, Chossat, Jacob, en Berzelius zeer werkzaam geweest. Het glasvlies *(Membranae Hyaloïdea)* hebben Ribes, Schröder van der Kolk, Werneck, Huscke, Henle, Arnold, Langenbeck, Gueneau de Mussy en Dalrymple hunne zorgen gewijd.

De scheikundige verhouding der vochten van het oog hebben Berzelius, Chenevix en Brewster in betrachting genomen, onderzocht en trachten te bepalen, terwijl Magendie, Mayer, Plagge, von Graefe, Troxler, Guttentag, Heinbuch, Walker, Sprengel, Rudolphi, Béaux, Elliot, Purkinje, Flourens, Mayo, Lehot zich zeer hebben

bevlijtigd met het Physiologisch gedeelte van het oog, en derzelver werkingen uit een hebben zoeken te zetten. Rognetta heeft het ganglion systeem verklaard.

De vergelijkende ontleedkunde des oogs is door de bemoeijingen van Tiedemann, Rudolphi, Treviranus en Giraldes ook niet achterlijk gebleven. Meckel, Wardrop, Gescheidt, Schon, Bichat, Watson, Otto, Busse, Tenon, Radius en velen meer, hebben door hunne nasporingen en ontdekkingen in de ziektekundige ontleedkunde den grondslag gelegd, waarop de kennis van de ziekten der oogen en derzelver genezing zich gegrond hebben. Sömmering, Demours, Beck, Weller, Ammon en anderen hebben dit door naauwkeurige afteekeningen verduidelijkt, terwijl sommigen zich niet minder verdiensten hebben verworven door de ziekten en gebreken in was-bereidingen over te brengen, waarvan keurige verzamelingen te Parijs, doch vooral te Weenen voorhanden zijn.

De leer der teekenen op de oogen toegepast, hebben Heilbron en Löbenstein-Löbel zeer goed aangegeven. Het doelmatig onderzoek der

oogen is door Himly, Karl, Carron de villards, Andreae, Zeis, Sichel en anderen aangetoond en onderwezen, terwijl met betrekking tot de geneeskundige staatsregeling, de inrigtingen voor blinden niet zijn vergeten geworden; inzonderheid kunnen wij niet afzijn van die, welke te Weenen, Dresden en Amsterdam gevestigd zijn te gewagen, terwijl voor het doelmatig onderrigt dergenen, welke het gezigt derven, al mede gezorgd is; Von Neudegg en Sturm hebben zich daar mede afzonderlijk bezig gehouden. Klein heeft de keus der handwerken en der bezigheden voor dezelve bepaald. Beger heeft de aandacht der gouvernementen gevestigd op de inrigtingen voor het onderwijs der Oogheelkunde en de vorming van goede oogartsen en operateurs, benevens de noodzakelijkheid om de zoogenaamde gezigtkundigen en handelaren in verschillende oogglazen, aan een doelmatig examen te onderwerpen.

De kunst om de oogen voor ziekten te bewaren, met toepassing op den ziekelijken toestand derzelve, is ook niet achterlijk gebleven. Mans, Sömmering, Beer, Heinecken, Becker, Schiegel, Winkler, Witte, De la Fon-

taine, Alban, Muller, Reveille Parise, Weller, Lorche en Beger hebben dienaangaande hunne voorschriften op de ondervinding rustende gegeven, en Kitchiner, Helling, Bernstein, Charlier, van Maanen, Petit-pièrre, Mensert en anderen hebben de doelmatigste aanwending der brillen betracht, Hazard-Mirault aan de kunstoogen deszelfs zorgen gewijd.

De ziekten van de verschillende weefsels der oogen zijn door de naauwkeurigere studie der ziektekundige-ontleedkunde van dezelve beter betracht, en derzelver grenzen aangegeven geworden; hiertoe hebben in het algemeen, onder velen, aanmerkelijk bijgedragen, Noble, Lefebure, Heyer, Edmonston, Spindler, Benedict, Hatzler, Schindler, Pamard, S. Cooper en Broussais, door dewelke de slijm-, wei- en vezelachtige vliezen in staat van ontsteking inzonderheid zijn aangewezen: terwijl die aan den regenboog te weeg gebragt heeft, dat men deszelfs aandacht beter op dat vlies vestigde, hetgeen Schmidt, Carmichaël, Rigss, Mastraeten, Sichel en Nichet getoond hebben. Die

van het druivenvlies zijn door Simeons en Urban in het bijzonder de aandacht gewijd, terwijl die van den haarband door Schindler, en die welke het vaatrijkvlies bevat door Sichel, benevens die van het vlies van het waterachtige vocht door von Walther, Wardrop, Schindler, Canstatt en anderen naauwkeuriger zijn bekend geworden.

De zamengestelde oogontstekingen zijn ook aan de aandacht niet ontsnapt van verschillende mannen, en hebben betreffende de oogontsteking der pasgeborenen Sommer, Wolff, Feeman, Schindler en meer anderen vele verdiensten verworven, terwijl ten aanzien van de etterachtige oogontstekingen, inzonderheid die bij de Europesche legers heerschen, een groot aantal getracht hebben dezelve *ex professo*, en de oorzaken (*) van dezen

---

(*) Het is de meening niet, mij te verdiepen in het aangeven van deze met verschillende gevoelens bezield zijnde mannen, betreffende den aard, oorsprong en behandeling dezer zoo vele slagtoffers gemaakt hebbende ziekte. Immers is dan eens de besmettelijkheid derzelve (Ware, Vetch, Adams, Rust, Kluyskens, Omodeï), dan wederom het tegendeel aangetoond geworden. (De Larrey, Baltz Franck, Werres.) Eenigen hebben willen beweren, dat Egijpte als het vaderland er van konde beschouwd worden, (Rust, Kluijskens, Vetch); anderen wederom heb-

geesel te doen kennen, waaronder wij slechts willen vermelden, zonder anderen te willen te kort doen, welke in de verschillende landen over dit onderwerp hebben gehandeld of practisch werkzaam

---

ben trachten te beweren dat dezelve elders te huis behoorde, (Adams, Helling, Frank). Ik heb bereids voorheen doen kennen, tot welke onaangename twisten zulks heeft aanleiding gegeven (*). Onder de uiteenloopende meeningen, welke de naauwe kleeding en het te sterk sluiten van den stropdas der militairen, als de eenige oorzaak beschouwen van de oogontsteking onder dezelve, heeft de ondervinding op eene klaarblijkelijke wijze het ongerijmde doen zien. Immers heb ik mij daarvan kunnen overtuigen, tijdens mijne op hooge order gedane inspectie in het garnisoen en het militaire Hospitaal te Brussel in den maand October van den jare 1826; dewijl ik bevond dat die voorwerpen bij voorkeur er van bevrijd bleven, welke volgens de bestaande reglementen gekleed waren en juist diegenen met oogontsteking bevallen werden, welke van het dragen van de chakot, stropdas en naauwe toesluiting der kleeding ontheven waren. Ik zal hierop bij nadere en meer gepaste gelegenheid wel eens terugkomen. Inmiddels is het mij aangenaam geweest, te ontwaren, dat Jüngken die acht jaren later door het Belgisch bewind naar Brussel ter beteugeling der oogontsteking van Berlijn geroepen was, zijne handelingen in het ontstaan de verspreiding, voortgang en genezing dier ziekte, benevens de maatregelen ter verhindering van de hernieuwing derzelve, weinig verschilden van die, welke ik op eene officiele wijze tot hetzelfde einde destijds reeds heb aangegeven.

(*) Zie mijne *Bijdragen tot de geschiedenis van de vorming van den kunstigen oogappel*, Utrecht 1829.

geweest zijn, zoo als inzonderheid in Duitschland: Baltz, Branco, Butner, D'Zondi, Eble, Fischer, von Graefe, Jüngken, Kriebel, Lehmann, Leuw, Muller, Rosas, Rust, Schön, Seidlitz, von Walther en meer anderen. In Italië Assalini, Omodeï, Savaresi, Vasani en velen meer. In Frankrijk Bourjot de St. Hilaire, Guillié, Desgenettes, De Larrey, Piorry enz. In Rusland Ttscheterkin. In Engeland Adams, Edmondston, Melin, Macgregor, Mackenzie, Power, Richmond, Vetch, Guthrie, Ware, Werres, Forbes, en anderen. In België, dat onlangs zoo zeer door deze plaag geteisterd is geworden, Decondé, Decourtray, Canstatt, Colson, Fallot, Fromont, Groenendaels, van Roosebrouck, von Kirckhoff, Kluyskens, Laugier, Lutens, Marinus, van Mons, Seutin, van Sevendonck, Trumper, Varlez, Vleminkx en een groot getal anderen; terwijl Jüngken, D'Zondi en Eble over de aldaar heerschende oogontsteking hunne meeningen hebben doen kennen. In Holland zijn dienaangaande Ponta, Rei-

che, Rodi, Kerst en ik zelf werkzaam geweest, en heeft men de hernieuwing dezer ziekte zoo zeer bij uitsluiting aan de woekering van de slijmkliertjes van het bindvlies willen toeschrijven, welk gevoelen door Muller het eerst opgeworpen, door Stachow en Adams is bijgestemd, hetwelk Eble evenwel heeft trachten te wederleggen (*). Die van den oogdruiper of etterach-

(*) Het verdient opmerking, dat Adams, Oculist te London, de meening zoo zeer aankleefde, dat de woekering (*granulatie*) van het oogbindvlies bij uitsluiting als de oorzaak der voortplanting van de oogontsteking onder de troepen te beschouwen was, en men deze moest vernietigen voor en aleer eene grondige genezing te kunnen verwachten. Hij wilde de oogontsteking, in het Nederlandsch leger bestaande, uitroeijen, en bood zich, even als hij te Berlijn bereids te vergeefs gedaan had, tegen eene overmatige belooning, in den jare 1822, aan het Gouvernement deswegens aan. Het rekwest tot dat einde aan Z. M. den Koning gerigt, werd mij van wijlen den Heer Inspecteur-Generaal Harbaur ter vertaling en om mijne consideratien en advies te vernemen toegezonden. Ik ontwikkelde de gronden van de onmogelijkheid der uitvoering, en was van gevoelen dat dit aanbod niet in aanmerking verdiende te komen. Ik vermeen hierdoor krachtdadig te hebben bijgedragen tot de verwerping van het voorstel en het doen in de schatkist houden van eene aanmerkelijke som (ik meen van *f* 100,000) welke de Heer Adams voor dit zijn geheim eischte.

Het voorstel van den Franschen Oculist Faure in het jaar 1825 had ten doel het beproeven der herstelling van de nagebreken der oogontsteking. Aan hem zoude op hooge order een zeker getal aan die gebreken lijdende militairen,

tige oogontsteking is door Sanson, Ricord, Sichel, Bourjot-de St. Hilaire veel opgehelderd; de venerische is onder anderen door Wetzler, Dupuytren en Wendt zoo in derzelver kenteekenen als de behandeling aangegeven en betracht; de zinkingachtige door Hüter, Bayer, Ammon, Wolff, Chareton enz. bijzonder opmerkzaam gemaakt; de rheumatische door Niesar, Salomon, Sichel, Pamart en verschillende meer, wèl uiteengezet, en de onderscheidene kenmerken, die dezelve van anderen onderscheiden, aangegeven. De scheurbuikige heeft Neumann deszelfs aandacht gewijd; de jichtige Sichel en Dann; terwijl de tusschen-

inzonderheid dezulken welke den dag van den nacht nog konden onderscheiden, in het militaire hospitaal te Brussel ter genezing (waarschijnlijk door de vorming van eenen kunstigen oogappel,) worden aangewezen, en onder toezigt van eene gemengde kommissie van burgerlijke en militaire artsen, welke uit de Heeren Mensert, Uiterhoeven en van den Kerckhoven ter eene, en van Onsenoort, Brink en Varlez ter andere zijde was te zamengesteld, ter behandeling toevertrouwd worden. De Heer Faure heeft de vereeniging van deze kommissie, door zijn onverwacht vertrek naar elders, verhinderd, en zoo het schijnt liever verkozen de Koninklijke belooning, welke hij waarschijnlijk verwachtte, op te offeren, als zijnen reeds gevestigden roem te bezwalken, door ligtzinnig aan te geven, wat hij voor 's hands wist niet te kunnen volvoeren.

poozende oogontsteking door Hüter, Hausbrand, Meijmier, Witte en velen meer, is waargenomen en met vrucht behandeld, heeft Ditrich ons die door overmatig kwikgebruik doen kennen; eindelijk Wardrop de door uitslagziekte veroorzaakte meer opgehelderd en Essig de oogontsteking der grijsaards, ik die door de uitslagziekte van Werlhoff *(purpera maculosa haemorrhagica)* ontstane, aangegeven, en Lisfranc ons de zenuwachtige naauwkeuriger bekend gemaakt.

Niet minder hebben velen verdiensten verworven, hetzij door naauwkeurige waarneming of door eene gepaste behandeling van de ziekten der omgevende deelen van het oog, waartoe Jüng, Muller, Helling, Langenbeck, Baye, Schrage, D'Zondi, Bunke, Schmidt, Vacca-Berlinghieri, Delpech, Flarer, von Graefe, Quadri, Solera, Hosp, Reisinger, Beek, Chelius en Sichel zoo ten aanzien der buiten- en binnenwaartskeering der oogleden, als de naar den oogbal gerigte oogharen hebben bijgedragen; terwijl voor de vergroeijing der oogleden Ammon, en de onvermogende oprigting van het bovenste ooglid Roux krachtdadig

werkzaam zijn geweest. De traanwegen zijn ook niet onbemerkt gelaten; Schmidt, Mackenzie, Nicod, von Walther, Rosas, Lisfranc, Fischer en Ribes, hebben onder anderen de gebreken derzelve opgehelderd en de ware wijze van genezing aangegeven. Het traanoog heeft Groos, en de gebreken der traanklier Todd ons doen kennen; Weiss bragt ons in kennis met een bijzonder gebrek, een vleesch-uitwas namelijk, van den traanzak. De scheiding des geheels van de omgevingen van het oog heeft Rognetta het best uiteengezet en ons de doelmatigste behandeling aangewezen.

Geen mindere zorgen heeft men gewijd aan de gebreken van het oog zelve: die van het bindvlies hebben Ludwig, Langenbeck, Fischer, Ammon, Cunier, en anderen aangegeven; die van den harden oogrok hebben Loëbel en Dusensy vermeld; die welke het horenvlies aandoen, zijn door Collignon, Chelius, Barnier, Wardrop, Mirault, Ryan, Beer, De Larrey, Dusensy, Barrach, Tissot, Jacob, Ammon, Favereur, Adams en anderen beschreven en de geneeswijze aangetoond; de ziek-

ten van het vaatrijkvlies hebben Böck, Saunders, Wardrop, Wagner, Mackenzie, Sichel, Schön, Staub en Ammon betracht, en die van het watervlies Wardrop, Schindler, Makard; van het druivenvlies Unna, Simeons, Weller en van den regenboog Schmidt, Edwards, Mastraeten, Schindler en von Ammon die van den straalband aangewezen; terwijl die van het glasvlies Benedict, Heiberg en anderen hebben beschreven. Met de gebreken van het cristallijne ligchaam en deszelfs beursje, hebben von Walther, Montain, Bierke, Benedict, Dieterich, Schiferli, enz. zich bezig gehouden; de toevallige verplaatsing der lens is door Mackenzie, Dupuytren en mij zelven waargenomen en de beste wijze van verhelping aangegeven.

De ziekelijke inwendige afscheidingen, zoo als het etteroog, de oogwaterzucht en verschillende aandoeningen van het glasvocht, de weiachtige uitstorting tusschen de verschillende weefsels, zijn ook op hunne beurt in aanmerking gekomen; Gierl, de Larrey, von Ammon, Eble en Rognetta zijn de namen welke wij dienaan

gaande te vermelden hebben; terwijl de nagebreken door Pecovari, Dubreuil, Pamard, en de vreemde ligchamen, hetzij in het oog gevormde of van buiten ingebragte, door von Walther, Krime, Kersten, Ammon, Galenzowsky en Logar zijn aangegeven, zoo zijn ook de gebreken in den oogbal door D'Zondi, Springer en von Graefe mede in oogenschouw genomen.

Het ruime veld van zenuwgebreken van het oog is ook wel bebouwd geworden: zoo hebben inzonderheid Quadri en Rognetta het dubbelzien; Branco, Todd, Rochlin en Ammon de gezigtzwakte; Bardie en Bergen de nachtblindheid; Simpson en Lanelongue de dagblindheid; Beer de maanblindheid betracht; Schreibe en Sichel het bijzien, en Rognetta het vergezigt ten onderwerp gemaakt; het scheelzien is door Rosas, Pravaz, Sanson, Rognetta en door mij opgehelderd; terwijl Fischer en Chisholm de krampachtige aandoeningen der oogleden, en Behr die van den regenboog hebben onderzocht. Von Walther heeft zich met de gebreken van de zenuwen van den straalband afgegeven; Langenbeck, Logger, Wilde-

meijer, Havers, Ammon, Martini, Dupuytren, Rosenmuller, Canstadt, Sichel, Sanson, Middlemore, Kieser, Berton, Lelut en Noirsain (*), zich met het gebrek dat zoo zeer de wanhoop der kunst uitmaakt, namelijk de verlamming van de gezigtszenuw (*amaurosis*), bezig gehouden.

De toepassing van geneesmiddelen op de ziekten der oogen, hebben ook de aandacht van velen gaande gemaakt; Wendt, Segalas, Tittmann, von Graefe, Rognetta, Vetch, Ryall, Guthrie, Carron de villards en Altschuhl hebben hieromtrent in het algemeen gehandeld, en een aantal anderen hebben daarin in het bijzonder vele verdiensten verworven, van hetwelk wij, als hier de plaats niet zijnde verder uiteen te zetten, slechts ter loops gewagen, en overigens bij elke ziekte of gebrek in het bijzonder, het gepaste aangeven zullen; doch waartoe onder den eenen of anderen vorm der middelen het meeste hebben bijgedragen. Ammon, Carron de villards, Croissant, Erdmann,

(*) De Amaurosi. Lovani, 1820.

von Graefe, Guthrie, Hufeland, Magendie, Mazuttini, Muller, Ochler, Poli, Reiche, Roch, Rust, Ryall, Segalas, Serrezd'uzes, Schindler, Vacca-Berlinghieri, Varlez, Wendt enz., die de middelen ter bestrijding der oogziekten, welke als de nieuwste uitvindingen te beschouwen zijn, hebben aangewend; zoo als: de bereidingen uit *Strammon.*, *Kadm. sulphur*, *Morphin.*, *Strychnin.*, *Nitr. argent. fus.*, *Seneg.*, *Chlor. calc.*, *Creosot.*, *Tart. stib. potass.*, *Belladonn.*, *Zinc. cyanic*, *Bals. therebinth.*, *Jodur. potass.*, *ol jecor. asell.*, *Mur. deut. oxyd. hydrargyr.*, *Carb. tiliae.*, *Rhus toxicod.*, *Bignon*, *catalp.*, *Colchic.* en veel anderen meer. Terwijl wij ons ook niet onthouden kunnen te gewagen van de werktuigen, ter gemakkelijkere aanbrenging van damp en gas aan het oog, enz. door Himly, Jüngken, von Graefe en anderen tot dat einde uitgevonden en aangewend, gelijk wij ook mede de aanwending van het dierlijk en mineraal magnetismus, van het galvanismus en de *acupunctura* op het werktuig van het gezigt, hier ter plaatse te pas willen brengen.

Betreffende de kunstbewerkingen, wier aanmer-

kelijke rij ons te verre zoude voeren, wanneer wij dezelve geheellijk wilden aangeven, zullen wij, om de gedrongene geschiedenis zoo volledig mogelijk te maken, slechts van de voornaamste kortelijk gewagen, met terugwijzing op hetgeen wij elders dienaangaande hebben aangegeven (*), terwijl wij de uitvindingen en verbeteringen in den voorraad van ooginstrumenten, slechts kort willen vermelden, en dezelve hechten aan de meeste der namen van die mannen, welke in het operative gedeelte der wetenschap in het algemeen uitgemunt hebben. Immers de afzonderlijke opgaven en vermelding dier werktuigen, anders dan voor die der voornaamste oogoperatiën, zoude ons te verre voeren, en ons doel om kort te zijn doen missen.

De instrumenten, benoodigd tot de verhelping der gebreken aan de oogleden, hebben door Beer, Ammon, Blömer, von Graefe, Maunoir vooral, onder de gedaante van pincetten, vele verbeteringen ondergaan. De messen en instrumenten

---

(*) Zie de hoofdst. 20, 21, 22, 44, 54, 55, 56, 57, 58, 68, 69, 83, 93, 94, 106, 107, 108, betreffende de oogoperatien, in mijne operative heelkunde. 2e druk, Amsterdam 1835—37.

tot hetzelfde einde, door Beer en Jüngken; Scarpa, Leber, Jungken en Beer hebben de haken zeer verbeterd; omtrent het vatten der huid van het bovenste ooglid zijn Beer, Weller, Bayer, Himly, Langenbeck, Helling, von Graefe en ik door doelmatige pincet-tangen werkzaam geweest.

De instrumenten voor de operatie der gebreken van de traanwegen, hebben insgelijks in deze eeuw vele doelmatige verbeteringen ondergaan. Jüngken heeft het spuitje van Anel voordeelig veranderd. De mesjes ter opening van den traanzak zijn door Beer, Benedict, Jüngken, Richerand en anderen, en de sondes door Helling, Beer, Leber, Karger, Scarpa, Reisinger, Baratta, meer aan de gebreken overeenstemmende gemaakt. Dupuytren, Tyrrel, Ritterich, von Graefe, Baratta, Anciaux en Helling hebben de buisjes voor het neuskanaal en de wijze van invoering tot onderwerp genomen. Harveng, Gensoul, Rattier en Deslandes zijn ten aanzien ter verwijding van het neuskanaal door branding, en ik door uitzetting en doorsteking van hetzelve werk-

zaam geweest; Scarpa en Falrich hebben ter doorboring van het traanbeen, Pecot en Kerst voor den kaakboezem, priemwijze instrumenten en Montain een boorswijs gegeven of gebezigd; Helling, wil deze opening door een buisje, en Kerst door eene snaar, in eenen verwijden staat houden.

De instrumenten tot de kunstbewerking voor de graauwe staar hebben ook de zorgen van vele voorname mannen geeischt. De oogspiegels zijn door Wardrop, Ware, Bonzel, Santarelli en Luzardi doelmatig verbeterd; voor de *uitneming* der cataract naar verschillende rigtingen, zijn Bayer, C. Bell, Himly, Beer, Jaëger, Guthrie, Earle, van Onsenoort, Sigonowitz en Carron de villards door hunne messen, en Assalini en Hendriks door derzelver oogsneppers, werkzaam geweest. Met de *nederdrukking* en de daarmede in verband zijnde wijzen hebben Langenbeck, Weinhold, Dupuytren, Scarpa, von Walther, Rust, Baratta, von Graefe, Bretonneau, Hey en anderen door verschillende naalden zich bemoeid.

Ten aanzien van de benoodigde werktuigen voor de vorming van een' kunstigen oogappel, inzon-

derheid voor de *insnijding* of enkele *verdeeling* van den regenboog, zijn Weinhold, Maunoir, Faure, Montain, Weller, Adams, Baratta, Langenbeck en van Onsenoort bezig geweest. Voor de *uitsnijding* hebben Maunoir, Mensert, Weinhold, Kunstmann, Reisinger, Gibson, Riecke en Muter hunne schaarswijze werktuigen doen gelden; ik mijnen Irissnijder. Voor de *losmaking* en gelijktijdige inklemming hebben Schmidt, Himly, Assalini, Helling, Zang, Bonzel, Starck, Reisinger, Langenbeck, von Graefe, Schlagintweit, Wagner, D'Zondi, Emden, Nowicki, Georgi en van Onsenoort bijzondere werktuigen gebezigd.

Voor de wegneming van het druifgezwel zijn von Siebold, Travers, Marchand, Volpi, Demours, Beer en van Onsenoort, door eenvoudige of zamengestelde werktuigen, geslaagd in de wegneming en de genezing van hetzelve; terwijl voor de uitsnijding van den oogbal Leber, Helling, Rust, Suerman en ik gebogen messen bezigden, en anderen daartoe de op deszelfs vlakten gebogene schaar verkozen.

Overigens moeten wij nog vermelden de werktuigen door Sachs en Jüngken uitgevonden, ter bewegelijke bevestiging van dierlijke oogen, om de oogoperatiën op na te bootsen, vooral om de gemakkelijke en zekere handeling, zoo zeer bij de kunstbewerkingen aan de oogen gevorderd, te kunnen verkrijgen.

De vorderingen betreffende de kunstbewerkingen zelve aan de oogen, zijn geevenredigd aan de kennis en behandeling der ooggebreken, en hebben inzonderheid betrekking tot de operative behandeling der graauwe staar, de vorming van den kunstigen oogappel, de gedeeltelijke of geheele wegneming van den oogbal, de bewerkingen aan de omgevende deelen van denzelven, die voor de traanwegen enz. Het zijn Scarpa, Beer, Benedict, Langenbeck, Montain, Gensoul, Bergeon, Lorenz, Dupuytren enz., die de *nederdrukking* voorstonden, en in deze eeuw zich aangaande de eerste het meest verdienstelijk gemaakt hebben. Wardrop, Santarelli, Stevenson, Mensert, Hendriks, Ryan, Jaeger, Maunoir, Releich, Sigonowitz, Quadri, Löbelstein-Löbel, Rognetta,

hebben de *uitneming* met niet minder goed gevolg uitgeoefend; terwijl Buchhorn, Langenbeck, von Graefe, Benedict, Siebold, Reiner, Werneck, Rosas, Adams, Gibson, Jacob, Rust, Mensert en Haan de *verbrokkeling* door den harden oogrok of het doorschijnende horenvlies bewerkstelligden of de *omlegging* door hetzelve henen hebben voorgestaan.

De vorming van den kunstigen oogappel heeft onder de handen van Maunoir, Flajani, Montain, Langenbeck, Lusardi, Benedict, Weller en Jüngken goede voortgangen gemaakt, en werd door hen, daartoe, de *insnijding* door de *cornea* verkozen; die Weinhold, Adams, Baratta, Emden en van Onsenoort door de harden oogrok verrigten. Demours, Arnemann, Mulder, Wachter, Weinhold, Reisinger, Mensert en Straatmann nemen een min of meerder groot stuk in de voorste oogkamer *uit* den regenboog weg; Beer, von Walther, Gibson, Benedict en Jüngken verrigten dit buiten het horenvlies; terwijl Riecke en van Onsenoort dit door den harden oogrok bewerkstelligen. Scarpa,

Schmidt, Himly en Riecke verrigten de *losmaking* van den regenboog, door den harden oogrok; Touché-Couleon, Bonzel en Fattini, door het horenvlies, waarbij Langenbeck, Reisinger, von Graefe, Schlagintweit, Wagner, Emden, Werneck en anderen dit te gelijker tijd, gepaard met de *inklemming* verrigten, Donegana daarmede de insnijding paart, en Assalini, het overtollige afsnijdt. Emden, Kerst en van Onsenoort *verplaatsen* den oogappel door en met inklemming in den harden oogrok (*); Adams en Schlagintweit, door het horenvlies, terwijl Authenrieth aanraadt een stuk *uit* de *harden oogrok* te snijden, en daardoor het gezigtvermogen te trachten te herstellen, sedert door Schmidt, Beer, Himly, Guthrie, Gartner, Mösner, Miller, Ullmann, Hüter, Bunger en Riecke onder verschillende vormen, doch te vergeefs beproefd. Stilling heeft dezen voorslag nogmaals te voorschijn gebragt. Reisinger wil tot herstelling van het gezigtvermogen de overplanting der

---

(*) Zie Bijdragen tot de geschiedenis der vorming van den kunstigen oogappel. Utrecht 1829.

cornea bewerkstellingen, hetgeen aan hem even min als aan Mösner en Dieffenbach heeft mogen gelukken, terwijl de pogingen van Stilling tot dat einde nog de hoop van een gunstig gevolg gaande houden.

Ter uitneming van een gedeelte van den oogbal, zoo als het vleugelvel en een gedeelte van de *cornea*, hebben Scarpa, Beer, Lerche, Dieffenbach, Ammon, Fischer, Ryall, Adams en Fricke, ten aanzien van het eerste, de voorschriften aangegeven; daarentegen hebben Scarpa, Beer, von Siebold, Zang, Demours, Wardrop, Quadri, Vetch, Schön, Riemann, Beck, Lenz, Benedict, Waller, Rau, Jacob, Ammon en ik, hetzij ter opheldering of ter goede uitvoering bijgedragen van het zoogenaamde druifgezwel (*); terwijl met de doorboringen van den oogbal, ter bestrijding der in het oog bestaande gebreken,

(*) Nieuwe manier ter wegneming van het druifgezwel van het horenvlies, door A. G. van Onsenoort, in het practisch tijdschrift voor de Geneeskunde, 8ste jaargang, pag. 31. Gorinchem, 1828.

von Walther, Gierl, C. Bell, Beer, Wardrop, Lehman, Kluijskens, in het bloed, water of etteroog, of ter ontlasting van het waterachtige vocht bewerkstelligd, en met de geheele wegneming van den oogbal Leber, Helling, Rust, Richerand, Dupuytren, Pörsch, Rognetta, Wagner, Mackenzie, D'Zondi, Dieffenbach, von Graefe, Suerman, van Onsenoort en anderen zich bemoeid hebben; en Hazard-Mirault, Baratta en Scudder getracht hebben den misstand, daaruit voortspruitende, door nagebootste oogen kunstmatig te verhelpen.

Tot de vergroeijing van de oogleden hetzij onderling of met den oogbal, hebben Rosas en van Ammon hunne bemoeijingen aangewend; Schmidt, Rosas, Hunt, D'Zondi, ter bestrijding van de te lange, en Zang, Ammon, Jüngken, Adams en Jaeger voor de te korte oogleden werkzaam geweest: terwijl von Walther, Crampton, Bayer, Schreger, A. F. Schmidt de overige gebreken van den vorm der oogleden of die der oogharen hebben bestreden, en D'Zondi, Dieffenbach, von Graefe

enz. het verlies der oogleden door nieuwe te vormen hebben vergoed; hetgeen ook Reisinger, Dieffenbach, Stilling en anderen, gelijk wij zoo even gezegd hebben, op het horenvlies hebben willen toepassen.

De gebreken der traanwegen zijn door Himly, Scarpa, Bringof, Harveng, Reisinger, Motheby, Dupuytren, von Graefe, Zang, Muller, Hamillon, Volpi en anderen bestreden geworden. Verschillende werktuigen zijn ter gemakkelijker en meer zekere uitvoering uitgedacht of aangewend, dewelke wij hier ter plaatse niet kunnen te pas brengen; Schmidt, Beck, Rosas, Jüngken, hebben zich met de gebreken van de traanklier onledig gehouden.

De ontaardingen in de verschillende weefsels en de daartoe betrekkelijke bewerkingen zijn ook door velen in oogenschouw genomen; Dohlhoff, Behre, Dieffenbach, Blazius, Krieger, Basedow, Reiner hebben ten aanzien der kankerachtige aandoeningen van den oogbal werkzaam geweest, Jousset, omtrent die van het horenvlies; Rust, Clein, Macpherson, Au-

muller en Wardrop, hebben die van de bloedgezwellen; Panitza, Pockels, Locher-Balb, Schwartz, Djaerup, Ammon, Canstadt, Lincke, Prochaska het mergachtig sponsgezwel van het oog beschreven en behandeld, terwijl Pönitz, Wagner, Wardrop, Adams, verschillende wanstalligheden aangeven en Markt en Voison, gewagen van hoornachtige uitwassen op de oogleden.

De oogheelkunde in deszelfs geheelen omvang is van het begin dezer eeuw ten volle betracht geworden, en door velen, tot een geheel verzameld, met hunne eigene waarnemingen verrijkt, in het licht verschenen: wij behoeven dit slechts opsommenderwijze alhier te gewagen, en de namen van Andreae, Beer, Blom, Baratta, Benedict, Beck, Cleoburry, Curtis, Demours, Delarue, Delmas-Debia, Fabini, Fischer, Frick, Green, Helling, Lawrence, Mackenzie, Meyra, Middlemore, Pool, Quadri, Ricci, Rosas, Scarpa, Stoeber, Santa-Anna, Strafford, Travers, Vetch, de Wenzel, Weller,

Walker en Watson te vermelden, ons voorbehoudende de opnoeming van eenigen der voornaamste van hunne voortbrengselen bij wijze van aanhangsel te vermelden.

Eindelijk moeten wij met lof gewag maken van de bemoeijingen van verschillende mannen in onderscheidene landen, wier pogingen strekken om de Oogheelkunde door hunne tijdschriften alom te verspreiden, en hierdoor niet weinig hebben bijgedragen om dezelve tot die hoogte te voeren, welke zij als tak der wetenschap mag vorderen. Wij vermelden met genoegen de namen van Schmidt, Himly, Langenbeck, von Ammon, Guillié, Sichel enz. die daartoe het meeste hebben bijgebragt. Terwijl al hetgeen wat afzonderlijk betrekking heeft tot de oogziekten, tegenwoordig in meest alle Geneeskundige tijdschriften hunne plaats vindt, die tot hetzelfde einde met de eerstgenoemde wedijveren en sommigen er van reeds hebben vervangen.

Uit het voorgaande blijkt onstrijdig wat nopens de Oogheelkunde reeds verrigt is door onze voorgangers en tijdgenooten, en welke pogingen zij

hebben aangewend, om het lot der ongelukkigen, die met blindheid bezocht of met ooggebreken behebt en aan hunne zorgen toebetrouwd waren, door eene doelmatige behandeling te verzachten of te verhelpen, en toont het tevens welke ondersteuning zij daartoe hebben ontvangen. Men onderzoeke slechts vergelijkender wijze welke landen daarin hebben uitgemunt, om de slotsom te kunnen opmaken, waar de inrigtingen zoo voor het onderwijs als ter verpleging en genezing der oogziekten nog in de geboorte, onvolledig of volmaakt zijn, of wel waar dezelve nog geheel ontbreken of zijn opgeheven.

Dat in onzen leeftijd een grooter aantal aan oogziekten en gebreken lijdenden worden aangetroffen dan voorheen wel het geval was, zal wel niet behoeven te worden aangegeven, noch bewezen; dewijl de dagelijksche ondervinding en waarnemingen zulks genoegzaam bevestigen. Het ligt niet in ons bestek de oorzaken, welke hiertoe aanleiding geven, te doen kennen; zoude het ons echter veroorloofd zijn eenig vermoeden deswegen op te geven, zoo konde men dezelve welligt vinden in

de verfijnde levenswijze van het tegenwoordig geslacht, en de middelen en behoeften, welke daaraan verknocht zijn; doch vooral in den geessel, door welken sints zoo vele jaren de Europesche legers geteisterd worden: ik bedoel de oogontsteking die in dezelve heerscht, die als eene voortdurende bron daarvan uitvloeijen en om dewelke te voorkomen, op te heffen of te verhelpen, zoo vele tegenstrijdige voorschriften en middelen gegeven of gebezigd zijn, zonder het ware doel volkomen te hebben kunnen bereiken, waarnaar men uit aanmerking van het groot gewigt zoo zeer diende te streven en hetwelk verschillende belangen zoude bevredigen.

VOORNAAMSTE ORIGINELE WERKEN, WELKE OVER DE LEER DER OOGZIEKTEN IN HET ALGEMEEN HANDELEN.

Latijnsche.

J. P. Fabini, De Morbis oculorum; in usum auditorum. Pesthini, 1823.

Italiaansche.

Ant. Scarpa, Saggio di osservazioni et esperienze sulle principali malattie degli occhi etc. Pavia, 1816.

G. Quadri, Annotazioni pratiche sulle malattie degli occhi. Napoli, 1818.

A. Ricci, Trattato elementare sulle malattie degli occhi. Napoli, 1818.

G. Baratta, Osservazioni pratiche sulle principali malattie degli occhi. Milano, 1818. c. tavole in rame.

A. Riberi, Trattato di Blefarottalmo-terapia operativa. Torino, 1836.

HOOGDUITSCHE.

J. Beer, Die Lehre von den Augenkrankheiten, 2 Bde. Wien, 1813.

G. L. Helling, Practisches Handbuch der Augenkrankheiten, 2 Bde. Berlin, 1821.

T. W. G. Benedict, Handbuch der practischen Augenheilkunde, 5 Bde. Leipzig, 1822-25.

L. J. Beck, Handbuch der Augenheilkunde zum Gebrauch bei Vorlesungen. Heidelberg, 1823.

C. H. Weller, Die Krankheiten des menschelichen Auges. Berlin, 1826. c. fig.

A Rosas, Handbuch der practischen Augenheilkunde, 3 Bde. Wien, 1829—30.

——————— Die Lehre von den Augenkrankheiten. Berlin, 1832.

L. S. Weiss, Die Augenheilkunde und die Lehre der Wichtigsten Augenoperationen. Quedlinburg und Leipzig, 1837.

ENGELSCHE.

J. C. Saunders, a treatise on some practical points relating to the diseases of the Eye. London, 1816.

J. Vetch, a practical treatise on the diseases of the Eye. London, 1820.

B. Travers, a synopsis of the diseases of the Eye aud their treatment. London, 1821.

A. Watson, a compendium of the diseases of the Eye. Edinburgh, 1828.

W. Lawrence, Lectures on the Anatomy,

physiology and diseases of the Eye reported in the Lancet. London, 1823—24.

W. Mackenzie, Practical treatise on the diseases of the Eye. London, 1830.

R. Middlemore, a treatise on the deseases of the Eye and its appendages, 2 vol. London, 1835.

AMERIKAANSCHE.

G. Frick, a treatise on the deseases of the Eye including the doctrines and practice of the most eminent modern surgeons. Baltimore, 1823. a new edition with notes by Welbank. London, 1826.

FRANSCHE.

De Wenzel, Manuel de l'oculiste ou Dictionaire ophthalmologique, 2 vol. Paris, 1809.

A. P. Demours, Precis théorique et pratique sur les maladies des yeux. Paris, 1821.

F. De la Rue, Cours complet des maladies des yeux, suivie d'un traité d'hygiène oculaire. Paris, 1823.

V. Stoeber, Manuel pratique d'ophthalmologie ou traité des maladies des yeux. Paris, 1834.

E. Delmas-Debia Considerations nouvelles sur l'ophthalmologie et sur le traitement des maladies des yeux. Paris et Montpellier, 1837.

SPAANSCHE

L. M. Meyra, Tratado téorico y praticas

sobre las infermidades de los ojos. Madrid, 1820. 2 vol. cum laminas.

Portugeesche.

J. Jose de Santa Anna, Elementos de chirurgia ocular. Lisboa, 1795.

nog onvolledige werken.

van A. Andreae, in de Hoogduitsche en P. J. Blom, in de Nederduitsche talen.

nog te verwachten.

De werken over hetzelfde onderwerp van Chelius in de Hoogduitsche, van Onsenoort in de Nederduitsche en Rognetta in de Fransche talen.

Operative Oogheelkunde.

W. Cleoburry, a review of the different modern operations performed on the Eye for the restauration of lost and the improvement of imperfect vision. London, 1825.

R. Guthrie, Lectures on the operative surgery of the Eye. London, 1827.

J. C. Jüngken, Die Lehre von den Augenoperationen. Berlin, 1829.

Tafel van Klassificatie.

J. H. Curtis, a Synoptical Chart of Diseases of the Eye with their classification, seat, symptoms, causes and treatment. London.

PLATEN.

E. A von Ammon, Klinische Darstellungen der Krankheiten des menschelichen Auges. Hier zu 23 illuminirte Tafeln mit 377 Figuren in Kupferstichen. Berlin, 1838.

PERIODIEKE SCHRIFTEN AAN DE OOGHEELKUNDE GEWIJD.

Himly und A. Schmidt, Ophthalmologische Bibliothek. Jena, 1833—35.

Langenbeck, Neue Bibliothek für Chirurgie und Ophthalmologie. Hannover, 1818.

Guillié, Bibliothéque ophthalmologique. Paris, 1820—22.

F. A. von Ammon, Zeitschrift fur die Ophthalmologie. Dresden, 1831—33. Voortgezet.

Sichel, Revue trimestrielle de la clinique ophthalmologique. Paris, 1837.

Auserlesene Abhandlungen aus dem Gebiete der Augenheilkunde. Berlin, 1838.

VERBETERINGEN.

Pag. 17 regel 12 v. b. *staat:* Forestis *lees:* Forestus.
id. id. —— 13 —— —— Severinus —— Severinus.

WERKEN

VAN DENZELFDEN

SCHRIJVER,

WELKE BIJ DEN UITGEVER DEZES MEDE TE BEKOMEN ZIJN.

A. G. VAN ONSENOORT, Verhandeling over de Graauwe Staar, alsmede iets over den kunstigen Oogappel, en de belangrijkste sedert CHESELDEN tot op heden aangewende en nog bestaande methôden, door welke dezelve kan gevormd worden, 1818 met 3 platen. gr. 8°. . . . . *f* 2—20.

———————————— De Operative Heelkunde, stelselmatig voorgedragen in 3 Deelen, kompleet, 2e Druk, 20 platen. Amsterdam 1835—37. gr. 8°. . . *f* 20—00.

———————————— De Geneeskundige Heelkunde, tot leiddraad bij zijne lessen en in verband gebragt met zijne Operative Heelkunde, 3 Deelen. 1e Deel. gr. 8°. *f* 3—75.

———————————— Beschrijving van den Heelkundigen Veldtoestel, uitgevonden en verzameld door den

Schrijver, en onder deszelfs opzigt vervaardigd door F. BONNEELS, Chirurgicale Instrumentmaker te Brussel, 1828 met eene afbeelding. Gorinchem. 8°. . . . *f* 1—00.

A. G. VAN ONSENOORT, Description de l'apparail Chirurgical de Campagne, composé par l'Auteur et confectionné sous sa surveillance, par F. BONNEELS, fabricant d'Instrumens de Chirurgie à Bruxelles, 1828. avec une planche. Bruxelles. 8°. . . . . *f* 1—00.

——————————— Bijdragen tot de Geschiedenis der vorming van een' Kunstigen Oogappel in het algemeen en tot die voor Nederland in het bijzonder, inzonderheid om deze kunstbewerking, volgens geheel nieuwe Methôden en daartoe uitgedachte zeer eenvoudige instrumenten, te verrigten, gestaafd door practische gevallen, met gekleurde en andere platen, 8vo. Utrecht. . *f* 2—40.

——————————— De Militaire Chirurgie, geschiedkundig beschouwd en met betrekking tot derzelver uitoefening, zoo bij de land- en zeemagt als in de koloniale dienst onderling vergeleken, benevens de pligten, die de officier van gezondheid, zoo in vrede als in oorlogstijd, doch inzonderheid op het slagveld, te vervullen heeft, geschetst in eene redevoering, gehouden bij gelegenheid van den aanvang der lessen in den jare 1822, in het Groot Rijks Hospitaal te Utrecht, 8vo. 1832. *f* 2—40.

VOOR DE PERS IS THANS GEREED:

Zoodra een genoegzaam aantal Inteekenaren de kosten der uitgave kunnen dekken.

GENEES- EN HEELKUNDIG HANDBOEK

OVER DE

OOGZIEKTEN EN GEBREKEN

in derzelver geheelen omvang

DOOR

A. G. VAN ONSENOORT,
Med. et Chir. Doctor,

Voormalig Eersten Officier van Gezondheid bij de Armée en der Rijks Groote Militaire Hospitalen ter instructie te Leuven en te Utrecht. Lid van verschillende zoo binnen- als buitenlandsche Geleerde Genootschappen enz.

IN TWEE DEELEN,

met 6 gekleurde en twee ongekleurde platen, benevens eene tafel van klassificatie der Oogziekten.

Waarvan door verschillende omstandigheden de uitgave tot heden vertraagt is.

De inschrijving is geopend bij den Auteur te Utrecht. *Brieven franco.*

De lijst der Inteekenaren zal aan het hoofd des werks geplaatst worden.

De Prijs zal zoo gering mogelijk worden gesteld.

Bij inteekening wordt door den Uitgever dezes, aangeboden: *een Tijdschrift aan de Practische Chirurgie en Oogheelkunde gewijd*, getiteld:

HET NEDERLANDSCH LANCET

DOOR

A. G. VAN ONSENOORT,

Med. et Chir. Doctor enz.

met medewerking van verschillende Kunstgenooten.

Hetzelve zal maandelijks bij nommers van niet minder dan twee vel druks uitkomen, zeer compres gedrukt, en met portretten van voorname Heelkundigen, ophelderende afbeeldingen van gebreken en instrumenten verrijkt zijn.

De prijs er van zal op slechts 35 Cents voor iedere Maand, of 3,60, in het jaar, gesteld worden.

Het eerste nommer zal verschijnen, zoodra een genoegzaam getal Inteekenaren daarvan de uitgave kan dekken, en zal het portret van den beroemden Hoogleeraar Camper bevatten.

12 Nommers maken één Deel uit in groot 8°.